

Kamilla Hammer

En narrativ litteraturstudie om de langavrige konsekvensene av mobbing

Masteroppgave i Pedagogikk, studieretning utdanning og oppvekst
Veileder: Odin Fauskevåg

Juni 2024

Kamilla Hammer

En narrativ litteraturstudie om de langavrige konsekvensene av mobbing

Masteroppgave i Pedagogikk, studieretning utdanning og oppvekst
Veileder: Odin Fauskevåg
Juni 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for pedagogikk og livslang læring

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne masteroppgaven tar for seg de langvarige konsekvensene hos voksne som har vært involvert i mobbing som barn og ungdom. Dette omhandler både mobbere, mobbeofre og de som både er mobber og offer.

Forskning har vist at det å være involvert i mobbing kan medføre ulike problemer for barn og unge. Denne oppgaven vil undersøke hvorvidt disse problemene også fortsetter etter at mobbingen har tatt slutt, med mål om å undersøke hvilke områder av ens voksne liv som kan bli påvirket som følge av mobbing. Oppgavens problemstilling er dermed «Hvilke konsekvenser kan barn og unge involvert i mobbing oppleve som voksen?».

Metoden som er brukt for å besvare problemstillingen er en narrativ litteraturstudie. Data er samlet inn ved å undersøke og vurdere 13 forskningsartikler med fokus på ulike utfordringer innenfor deltakernes voksne liv, både innenfor helse, utdanning, økonomi, sosiale relasjoner og kriminalitet.

Litteraturstudien finner at mobbing i barne- og ungdomsalder kan ha en sammenheng med utfordringer i ung voksen alder, og helt opp til 50-årene. Som voksen er tidligere mobbeofre i økt risiko for dårlig psykisk helse og økonomi, lavere utdanning og manglende sosiale relasjoner. Studien viser også at mobbere opplever redusert psykisk helse, men vektlegger i større grad problemer med jobb, utdanning, økonomi og voldelig kriminalitet. Mobber/offer virker å ha de verste forutsetningene for dårlig psykisk helse og suicidalitet, samt problemer med utdanning, jobb, økonomi, sosiale relasjoner og antisosial atferd. Til tross for ulikheter i hvordan mobbingen gjennomføres, virker konsekvensene mellom kvinner og menn å være relativt like. Begge kjønn har problemer innenfor psykisk helse, arbeidsledighet og økonomi. Menn har økt risiko for voldelige lovbrudd og suicidalitet, mens kvinner er i risiko for depresjon og spiseforstyrrelser. Mesteparten av forskning om langvarige konsekvenser av mobbing er forbeholdt kvantitativ forskning. Kvalitativ forskning er begrenset. Dette perspektivet er viktig for å forstå menneskers subjektive følelser og opplevelser, og bør forskes videre på.

Abstract

This master's thesis addresses the long-term consequences for adults who were involved in bullying as children and adolescents. This includes bullies, victims, and those who are both bullies and victims.

Research has shown that being involved in bullying can lead to various problems for children and adolescents. This thesis will investigate whether these problems continue after the bullying has ended, aiming to examine which areas of one's adult life may be affected as a result of bullying. The research question is, therefore, "What consequences can children and adolescents involved in bullying experience as adults?"

The method used to answer the research question is a narrative literature review. Data was collected by examining and evaluating 13 research articles focusing on various challenges in the participants' adult lives, including health, education, economy, social relationships, and crime.

The literature review finds that bullying in childhood and adolescence can be associated with challenges in young adulthood, and up to the age of 50. As adults, former bullying victims are at increased risk of poor mental health and economy, lower education, and lack of social relationships. The study also shows that bullies experience reduced mental health, but emphasizes more significant problems with employment, education, economy, and violent crime. Bully/victims seem to have the worst outcomes for poor mental health and suicidality, as well as problems with education, employment, economy, social relationships, and antisocial behavior. Despite differences in how bullying is carried out, the consequences for men and women appear to be relatively similar. Both genders have problems with mental health, unemployment, and economy. Men are at increased risk of violent crime and suicidality, while women are at risk for depression and eating disorders. Most of the research on the long-term consequences of bullying is quantitative. Qualitative research is limited. This perspective is important for understanding people's subjective feelings and experiences and should be further explored. (Sammendrag er oversatt til engelsk ved hjelp av kunstig intelligens, OpenAI, 2024).

Forord

Jeg er ... ferdig?

Etter 21 år på skolebenken har jeg fullført min skolegang, og det var plutselig tid for at jeg også skulle ta fatt på voksen livet. De siste to årene har gått forbi i en fart, og nå har jeg plutselig skrevet en masteroppgave. Men for noen fantastiske to år dette har vært. Jeg har ikke bare blitt to år eldre, men også utallige mange opplevelser, latterstunder, minner, samtaler og venner, rikere. Det har gitt meg så utrolig mye, og noe jeg aldri ville vært foruten.

Under arbeidet med denne masteroppgaven er det gjerne noen jeg ønsker å rette en ekstra takk til.

Mamma, pappa, storebror og storesøster – takk for at dere støtter meg i alt jeg gjør. Dere har alltid stilt opp og heiet på meg, noe som har bidratt til at jeg har klart å fullføre denne mastergraden. Det er dere jeg setter høyest.

En stor takk retter jeg mot min lille, men sammensveisede klasse. Aldri før har jeg opplevd et så bra samhold med så mange fine og forskjellige personligheter, men hvor alle likevel har funnet likheter i ulikhetene. Takk til mine kjære lesesalkamerater, som jeg både har delt rom og lunsjpauser med – dere har gjort vanskelige dager lettere, og bragt humor og smil inn i hverdagen. Jeg er evig takknemlig for dere.

Avslutningsvis vil jeg gjerne takke min dyktige veileder, Odin Fauskevåg. Takk for gode råd, innspill og forslag på hvordan jeg kan gjøre denne masteroppgaven så bra som mulig. En god veileder er en som både gir positiv og konstruktiv tilbakemelding, og dette er noe jeg har opplevd å få. Så for dette, tusen takk!

Innhold

Figurer	xi
Tabeller	xi
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Problemstilling og avgrensing	2
1.3 Oppgavens oppbygging	2
2 Teori.....	4
2.1 Mobbebegrepets opprinnelse	4
2.2 Definisjoner av mobbing	5
2.2.1 Den tradisjonelle mobbeforskningen	5
2.2.2 Mobbeforskning i nyere tid	7
2.3 De involverte i mobbebehandlingen.....	9
2.3.1 Mobber.....	9
2.3.2 Mobbeoffer.....	10
2.3.3 Mobber/offer	11
2.3.4 Jenter og gutter	11
2.4 Typer mobbing.....	12
2.4.1 Fire typer mobbing	12
2.4.2 Gruppemobbing	13
2.5 Mobbing i norsk grunnskole	14
2.5.1 Norges første nasjonale undersøkelse av mobbing i 1983	14
2.5.2 Elevundersøkelsen 2023-24	15
2.6 Begrepsavklaring.....	17
3 Metode.....	19
3.1 Narrativ litteraturstudie	20
3.2 Prosessen.....	20
3.2.1 Etablering av tema	20
3.2.2 Søk og valg av litteratur	21
3.2.2.1 Kriterier for søk og valg av litteratur.....	21
3.2.2.2 Oppgavens kvalitet i lys av validitet	24
3.2.3 Gjennomgang og utførelse	25
4 Utvalgte artikler.....	27
4.1 Oppsummering av artiklenes innhold.....	27
4.2 Annen relevant forskning	32
4.2.1 Kvalitativt intervju – Kajsa og Lea	32

4.3	Vurdering av artiklene	32
5	Resultater.....	34
5.1	Mobbing.....	34
5.1.1	Opplevelser av mobbing	34
5.2	Helseutfall.....	35
5.2.1	Generell helse.....	35
5.2.2	Psykiske plager- og lidelser.....	36
5.2.3	Depresjon og sosial klasse	38
5.3	Utdanning, økonomi og sosiale relasjoner	38
5.3.1	Utdanning	38
5.3.2	Økonomi og arbeidsledighet.....	39
5.3.3	Sosiale relasjoner.....	40
5.4	Kriminalitet	41
6	Diskusjon	43
6.1	Ulike konsekvenser mellom roller	43
6.1.1	Mobbeofrenes internaliserende vansker.....	43
6.1.2	Mobbernes eksternaliserende vansker.....	45
6.1.3	Mobber/offer – de mest omfattende vanskene.....	45
6.2	Likheter og ulikheter mellom kjønn.....	46
6.3	Begrensning i studien: I hvilken grad kan langvarige konsekvenser måles gjennom kvantitativ forskning?	48
7	Oppsummering.....	50
7.1	Mobbing kan ha langvarige konsekvenser	50
7.2	Oppgavens bidrag.....	51
7.3	Forslag til videre forskning	52
	Referanser	53

Figurer

Figur 1 Mobberingen (Olweus & Gorseth, 2006)	13
Figur 2 Elevundersøkelsen 7. Og 10. trinn – Mobbing 2016-2024 (Utdanningsdirektoratet, 2024c, prosent)	17
Figur 3 Flytskjema for datainnsamling.....	22

Tabeller

Tabell 1 Elevundersøkelsen – Mobbing 2024 (Utdanningsdirektoratet, 2024b, prosent) .	16
Tabell 2 Søketabell	23
Tabell 3 Inkluderings- og ekskluderingskriterier	24

1 Innledning

I februar 2024 tok 19 år gamle Peder sitt eget liv. Foreldrene hans mener dette var grunnet mobbingen han opplevde under store deler av oppveksten. Tekstmeldinger som ble funnet på mobilen hans inneholdt hets og trakassering, samt flere oppfordringer om å ta sitt eget liv (Thobroe, 2024). I 2020 tok 17 år gamle Andreas livet sitt. Han la igjen et avskjedsbrev hvor han blant annet forklarte at han hadde blitt mobbet på skolen av medelever. Han hadde gode venner og familie som hadde holdt han gående, men dette var dessverre ikke nok. Begge disse guttene hadde vært elever ved samme videregående skole, og i løpet av de siste årene har totalt fem ungdommer som har vært elever ved denne skolen tatt sitt eget liv (Moan & Jegtvik, 2024). Hvor mange av disse som opplevde mobbing er usikkert, men det kan allikevel vise til et miljø ved skolen som er preget av mobbing. Som følge av dette vil det være et sterkt behov for forebygging slik at andre elever kan få bedre forutsetninger for et videre liv enn det Peder, Andreas og de tre andre ungdommene fikk.

«Alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse trivsel og læring» (Opplæringslova, 1998, § 9 A-2). Skolen er en arena hvor barn oppholder seg store deler av dagen, og er et sted som skal føles trygt, inkluderende og hvor de kan oppleve både faglig og sosial utvikling. Likevel er ikke dette tilfellet for en økende andel norske skoleelever. Elevundersøkelsen 2023/24 viser en økning i andel elever som opplever mobbing, samt en nedgang i trivsel. Realiteten for mange er nemlig at de møter skolehverdagen med ekskludering og et dårlig skolemiljø. Baksnakking, utestenging, sårende ord og handlinger og bruk av fysisk vold er noe flere barn opplever fra jevnaldrende, noen gjennom hele skoleløpet.

Men hva skjer når mobbingen tar slutt? Når voksenlivet skal ta fatt og man skal ta en utdanning, få seg en jobb og bygge et liv, gjerne med en annen person. Har alle de tilhørende følelsene og opplevelsene fra mobbingen plutselig tatt slutt? Eller kan det følge personene inn i voksen alder? Dette er hva denne oppgaven har som mål å undersøke: hvorvidt mobbing i barne- og ungdomsalder kan ha en sammenheng med ulike utfordringer disse personene opplever i voksen alder.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Alt for mange barn og unge opplever mobbing fra jevnaldrende. Mobbing har vært et aktuelt tema i norsk skole i over 40 år, men viser de siste årene å være stadig økende. Det er et komplekst fenomen som kan være vanskelig å forebygge, men som vil være nødvendig for å forhindre redusert psykisk og fysisk helse hos de involverte både under perioden mobbingen finner sted og i etterkant. Hvordan mobbere og mobbeofre har det når de er ferdig med skolegangen og etter at mobbingen har tatt slutt er et mindre fokusert og studert tema.

Som med personer som har opplevd et traume og dets ettervirkninger, kan man tenke seg at det samme kan skje hos de som har opplevd mobbing. Et liv preget av konstant hetsing, krenkelse og personangrep kan sette spor hos en person. Ikke bare for de som har opplevd mobbingen, men også hos de som utfører den. Mobbere er barn og personer på lik linje som mobbeofre, og er derfor individer man også må ta hensyn til når man

snakker om årsaker og konsekvenser relatert til mobbing. Relasjoner, vennskap og tilhørighet er viktig for utviklingen av ens egen identitet og psykiske helse.

Mobbing kan påvirke barns psykiske og fysiske helse, hvordan de opptrer i skolen og hvordan de forholder seg til sosiale relasjoner. Tidligere forskning viser at dette også er faktorer som kan spille en rolle i ulike sammenhenger når personene når voksen alder. Dette er hva denne oppgaven har som mål å undersøke. Konsekvenser av mobbing kan knyttes opp til PTSD-symptomer hos omtrent én tredjedel av de som har vært utsatt for mobbing (Lund & Helgeland, 2020). Det kan føre til at grunnleggende verdier som selvspekt og selvtillit går tapt, og kan være fullstendig ødeleggende for hvordan en person både ser på seg selv og verden (Sandsleth, 2007). Som mennesker skal man gjennom mange faser, opplevelser og erfaringer i livet, og for noen kan slike negative opplevelser påvirke livet i lang tid fremover.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Konsekvensene av mobbing er komplekse og kan svekke livskvaliteten til et menneske. Det denne oppgaven har som mål å undersøke er hvilke deler av livet som kan påvirkes negativt som følge av mobbing.

Opgaven skal ta for seg følgende problemstilling:

«Hvilke konsekvenser kan barn og unge involvert i mobbing oppleve som voksen?»

Med langvarige konsekvenser menes det de utfordringene som kan være til stede i voksen alder hos personer som har vært involvert i mobbing som barn og ungdom. Dette er personer som har vært involvert enten som mobber, mobbeoffer eller de som er begge deler, her vist til som mobber/offer.

Mye av litteraturen som omhandler temaet fokuserer på barn og unge som har blitt mobbet. Denne oppgaven vil derimot se på temaet i lys av alle personer som på en eller annen måte har vært involvert i mobbing som ung, inklusiv de som utfører mobbingen. Dette er for å få et bredere perspektiv på hvordan mobbing ikke bare kan påvirke de som har blitt mobbet, men også hvordan det kan påvirke de som har mobbet. Jeg har valgt å fokusere på skolen som arena for mobbing, da det er her barn i størst grad omgir seg med jevnaldrende. Dette betyr at jeg ikke har inkludert digital mobbing som en individuell arena. Det er allikevel verdt å nevne at mobbing på skolen og digital mobbing ikke nødvendigvis må regnes som separate fra hverandre. Mobbing på digitale plattformer kan gjerne spre seg til skolen, og vice versa.

Metoden jeg bruker er en narrativ litteraturstudie. Jeg har studert 13 forskningsartikler med ulike innfallsvinkler og ulike aldre, for å belyse temaet som omhandler de langvarige konsekvensene av mobbing. Alle artiklene består allikevel av ulike deler av livet som kan bli påvirket av mobbing. Litteraturen er avgrenset til å omhandle forskning fra Europa og USA, med hovedvekt på de nordiske land. To forskningsartikler er fra USA, tre er fra Storbritannia og åtte er fra Norden. Artiklene er publisert fra 2009 til 2023.

1.3 Oppgavens oppbygging

Med unntak av innledningen består oppgaven av seks kapitler:

Kapittel to presenterer oppgavens teoretiske grunnlag, og omhandler teori som vurderes som relevant for oppgavens problemstilling. Her vil jeg starte med å gi en introduksjon til

mobbebegrepets opprinnelse. Opp gjennom årene har ulike forklaringer og definisjoner blitt introdusert for å forklare mobbing, noe jeg har delt inn i det som kalles *det første paradigmet* med hovedfokus på individet, og *det andre paradigmet* hvor fokuset tillegges det sosiale. Videre vil det gis en oversikt over de ulike mobberollene, bestående av mobber, mobbeoffer og mobber/offer. Mobbing kan utføres på ulike måter og deles opp i fire hovedtyper, samt gruppemobbing. Videre vil jeg kort presentere funn fra den første undersøkelsen utført i Norge som omhandler mobbing i skolen, og sentrale funn fra Elevundersøkelsen 2023/24. Til slutt vil jeg gi en kort begrepsavklaring av fire begreper som vil være sentrale når det gjelder resultater fra forskningsartiklene: internaliserende og eksternaliserende vansker, psykiske plager, psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser.

Kapittel 3 vil presentere oppgavens design og metode. Her har jeg tatt utgangspunkt i Li & Wang (2018) sine seks steg i utførelsen av en narrativ litteraturstudie, for å presentere søk og valg av litteratur. Jeg vil også gi en kvalitetsvurdering av oppgavens validitet.

Kapittel 4 vil gi en kort oppsummering av de 13 artiklene som er plukket ut for videre undersøkelse. Dette vil omhandle hvilket land de er utført i, datagrunnlaget deres, antall deltakere, variabler og studienes mål. Deretter vil jeg gi en samlet vurdering av artiklene og vise til deres styrker og svakheter. Til slutt vil det redegjøres for annen relevant forskning som inkluderer et kvalitativt intervju fra en fagartikkel om to kvinner med langvarige konsekvenser som følge av mobbing.

Kapittel 5 er oppgavens analysedel. Her presenteres resultatene fra forskningsartiklene i form av underkategorier bestående av temaer. Dette innebærer *helseutfall*, som deles opp i generell helse, psykiske plager- og lidelser, og depresjon og sosioøkonomisk bakgrunn. Videre deles det opp i *utdanning, økonomi og sosiale relasjoner*, før det avsluttes med *kriminalitet*.

Kapittel 6 tar for seg oppgavens diskusjon, hvor resultatene vil diskuteres opp mot relevant teori. De mest sentrale funnene som presenteres er hvordan mobbing kan ha ulike konsekvenser mellom mobber, mobbeoffer og mobber/offer, etterfulgt av hvordan mobbing og langvarige konsekvenser kan oppleves ulikt mellom kjønn. Til slutt vil jeg diskutere en mulig begrensning ved oppgaven som omhandler mangelen på kvalitativ forskning innen temaet, og hvorvidt kvantitative studier kan gi tilstrekkelige mål av de langvarige konsekvensene av mobbing.

Kapittel 7 gir en oppsummering av de mest sentrale resultatene som kom frem i løpet av oppgaven. Målet har vært å undersøke hvorvidt ulike utfordringer, eller konsekvenser i voksen alder kan ha en sammenheng til involvering i mobbing som barn og ungdom. Det gis en kort presentasjon av hvordan oppgaven kan bidra til forskningsfeltet og forslag til videre forskning.

2 Teori

Målet med denne oppgaven er å undersøke de langvarige konsekvensene av mobbing. For å kunne gjøre dette er det først og fremst nødvendig med en innføring i selve fenomenet mobbing. Dette vil inkludere hvordan begrepet har blitt og blir forstått i dag, hvem som er involvert i en mobbebehandling, hvordan det kan utføres, samt to nasjonale undersøkelser av mobbing.

2.1 Mobbebegrepets opprinnelse

Mobbing er et fenomen som strekker seg langt tilbake i tid, og er sannsynligvis noe som «alltid» har vært til stede. Samfunnsinteressen for mobbing hos barn startet først på slutten av 1960-tallet og starten av 1970-tallet i Sverige (Olweus, 1992, s. 13). Det var i 1969 at den svenske skolelegen Peter-Paul Heinemann utga en artikkel hvor han hadde studert svenske skolegårder. Observasjonene i studiet skulle vise seg å være noe flere av leserne kjente igjen, og til og med hadde opplevd selv, men som hverken hadde navn eller mening (Roland, 2014, s. 17). Heinemann fortsatte deretter arbeidet rundt det så langt navnløse temaet, og utga i 1972 boka «*Mobbing. Gruppevold blant barn og voksne*». Begrepet *mobbing* lånte Heinemann fra en svensk versjon av en bok om aggresjon, skrevet av den østerrikske etologen Konrad Lorenz i 1967 (Juvonen & Graham, 2001, s.3). Innenfor etologi brukes mobbing til å betegne en gruppe dyr sitt kollektive angrep på et dyr av en annen art, som vanligvis både er større og en naturlig fiende av gruppa. Heinemann sin grunnforståelse av mobbing var at dette ble utløst som følge av at en fredelig gruppe ble forstyrret, ofte av en utenforstående, noe som skapte en kollektiv irritasjon og aggresjon rettet mot denne utenforstående. Når angrepet omsider var fullført, ville gruppen vende tilbake til sin fredelige aktivitet (Roland, 2013). Han mente at de som mobbet ikke skilte seg fra andre, men at atferden var tilfeldig og reaktiv. Heinemann fokuserte hovedsakelig på den fysiske formen av mobbing (Roland, 2014, s. 24). Selve ordet «mobbing» kommer på sin side fra den engelske ordstammen *mob*, og defineres som å være en relativt stor gruppe individer – en folkemengde eller mange mennesker – som tar del i en eller annen form for felles aktivitet (Juvonen & Graham, 2001, s.3; Olweus, 1992, s. 17). Noen av kriteriene for at noe skal kunne regnes som en mob er at gruppa må ha blitt formet ved et uhell, være løst organisert og eksistere kun i en kort periode (Juvonen & Graham, 2001, s.3).

På dette tidspunktet var det nærmere *ingen* empiriske data som kunne brukes i den generelle debatten til å forklare fenomenet mobbing (Juvonen & Graham, 2001, s. 4). Den svenske psykologen, Dan Olweus, innleder derfor i 1970 til det som skulle bli det første systematiske forskningsprosjektet som omhandlet mobbing. Målet med denne studien var å få et slags «første innblikk» i oppbyggingen av fenomenet og finne svar på flere av de sentrale spørsmålene som hadde oppstått i den offentlige debatten i Sverige. Det var altså først på 1970-tallet at informasjon rundt fenomenet mobbing begynte å samles inn, og det tok ikke lang tid før interessen strakk seg til naboland og senere andre deler av verden. I Norge var oppmerksomheten rundt dette temaet til stede i media og blant foreldre og lærere, men skolemyndighetene valgte å ikke delta direkte i denne debatten (Olweus, 1992, s. 13). I 1982 skulle derimot dette snu, da norske aviser skrev om tre gutter i alderen 10-14 år fra Nord-Norge som hadde begått selvmord, med

alvorlig mobbing som hovedårsak (Olweus, 1992, s.13). Dette førte visstnok med seg både diskusjoner, kampanjer og aksjoner mot mobbing i norske grunnskoler, og skolemyndighetene ble på sett og vis «tvunget» til å ta et offentlig standpunkt om fenomenet. Det daværende Kirke- og Undervisningsdepartementet besluttet dermed i 1983 at en landsomfattende kampanje eller aksjon mot mobbing i norske grunnskoler skulle starte påfølgende høst.

2.2 Definisjoner av mobbing

Da temaet som omhandlet mobbing mellom barn ble gitt større fokus på 70-tallet kunne det sees på som svært krevende, om ikke umulig, å fastsette en klar definisjon av begrepet. Heinemann hadde, som nevnt over, startet diskusjonen om mobbing blant mennesker, men hadde ikke gitt det en definisjon. Han forklarte allikevel en mobbehandling som å være en gruppes spontane og kollektive reaksjon rettet mot en irriterende eller forstyrrende «inntrenger» eller avviker (Roland, 2014, s. 27). Gjennom årene har mobbegrepet opparbeidet seg en omtrentlig forståelse av hva mobbing innebærer, men fortsetter allikevel å være et omstridt tema bestående av både kritikk og foreslåtte endringer. Videre vil oppgaven presentere forskjellige definisjoner av mobbing innenfor Norge som strekker seg over de siste 40 årene. Hvordan mobbing har blitt og blir forstått i dag kan deles inn i to hovedkategorier: «det første paradigmet» og «det andre paradigmet» (Lund & Helgeland, 2020).

2.2.1 Den tradisjonelle mobbeforskningen

Det første paradigmet er starten på forskningen av mobbing i Norge og består hovedsakelig av arbeidene til tidligere psykolog og professor ved Universitetet i Bergen Dan Olweus, og professor i pedagogisk psykologi ved Universitet i Stavanger Erling Roland. Begge beskrives som en pionere innenfor fagfeltet, og har siden 1970-årene spilt en viktig rolle for å løfte frem mobbing som et fenomen (Lund & Helgeland, 2020, s. 15). «Mobbeforskningens gudfar» er et kallenavn Dan Olweus har blitt gitt. Han utførte det første systematiske evalueringsstudiet av et antimobbetiltak, som senere skulle bli kalt Olweusprogrammet. I 1983 ble det bestemt at det skulle utføres en storstilt kampanje mot mobbing i Norge, med initiativ fra kirke- og undervisningsdepartementet, hvor Olweus fikk hovedansvaret for å utvikle en tilhørende elevundersøkelse. En klar definisjon av hva mobbing er og hvordan det skal kunne gjenkjennes ble derfor nødvendig. Definisjonen ble formulert av Olweus og Roland slik: «Det er mobbing/plaging når ett eller flere individer, gjentatte ganger og over tid, blir utsatt for negative handlinger fra ett eller flere andre individer» (Olweus, 1983, s.3). Etter 1983 har både Olweus og Roland revidert sine definisjoner på mobbing.

Olweus stiller seg kritisk til enkelte holdepunkter innenfor den definisjonen Heinemann forholder seg til når det kommer til å forklare mobbing i skolen (Juvonen & Graham, 2001, s. 4). Det første omhandler diskusjonen om hvor mange personer volden må utøves av for at det skal kunne betegnes som mobbing. Heinemann mener at mobbing hovedsakelig skjer dersom en gruppe plager et offer, altså en slags alle-mot-én situasjon (Roland, 1986, s. 239). Olweus mener derimot at mobbere både kan være få og mange, og ved å kun inkludere *grupper* som utøver av en mobbehandling vil de individuelle handlingene gjort av enkeltmedlemmer i en gruppe bli sett på som ubetydelig, og rett og slett oversett (Juvonen & Graham, 2001, s. 4). Rollen til spesielt aktive mobbere kan altså lettere falle mellom sprekkene ved å begrense rollen som mobber til å kun omhandle grupper. En annen ting Olweus stiller seg noenlunde kritisk til er å inkludere definisjonen av *mob*, tidligere beskrevet i kap. 2.1, til å gjelde mobbing i skolen, mer

spesifikt det som omhandler hvordan en slik gruppe mennesker oppstår. Selv om Olweus mener at en gruppe *kan* dannes i øyeblikket, for så å vende seg mot et enkeltindivid, mener han et mer sentralt punkt vil være når en individuell elev blir utsatt for aggresjon systematisk og over en lengre periode, både av enkeltindivider, en liten gruppe eller en hel klasse. (Juvonen & Graham, 2021, s. 4).

Olweus definerer mobbing på følgende måte: «En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer» (Olweus, 1992, s. 17). Dette kan gjerne sies å være den ledende definisjonen av mobbing. Negative handlinger vil i dette tilfellet bety å påføre, eller forsøke å påføre andre skade eller ubehag. Dette kan gjøres verbalt gjennom trusler og håning, eller fysisk, som slag, spark, skubbing, kniping eller å holde noen fast mot deres vilje (Olweus, 1992, s. 17). Negative handlinger kan også foregå uten å være i kontakt med personen, men eksempelvis gjennom grimaser og stygge gester, med mål om å irritere eller såre den andre personen. Det poengteres at negative handlinger må foregå over en viss tid for at det skal kunne defineres som mobbing, med mindre det er snakk om enkelttilfeller av alvorlig trakassering under visse omstendigheter (Olweus, 1992, s. 18). Videre fremhever Olweus at styrkeforholdet mellom mobber og offer er nødt til å være ubalansert for at det skal kunne regnes som mobbing (Olweus, 1992, s. 18). En konflikt mellom to like fysisk eller psykisk sterke personer vil altså ikke regnes som mobbing, fordi et mobbeoffer defineres som en person som har vanskelig for å forsvare seg. Slike begrensninger for hva som skal kunne betegnes som mobbing kan nærmest sees på som nødvendig for at begrepet skal tilføres mening. Hvis ikke kan man risikere at mobbebegrepet på sett og vis blir «oppbrukt», og ansett som overfladisk og upersonlig.

Dan Olweus sin forståelse av årsaksmekanismer handler om at aggressivitet stimuleres av bestemte, negative hjemmeforhold, og anser dette som å være det viktigste personlighetstrekket i drivkraften bak mobbing av sårbare elever (Roland, 2014, s. 18). Utbredelsen av mobbing i ulike skoletyper og skolemiljøer, samt mobberne og mobbeofrenes personlighetstrekk og hjemmeforhold er noe Olweus fokuserte på frem til slutten av 1980-tallet. Olweus (1992) viser til fire viktige faktorer som omhandler hvilke oppvekstvilkår som kan føre til et aggressivt reaksjonsmønster: 1) en negativ grunninnstilling fra den primære omsorgsperson, 2) omsorgspersonens føyelighet og tillatelse av aggressiv oppførsel, 3) foreldrenes bruk av maktorienterte oppdragelsesmetoder og 4) barnets temperament (s. 40). Det understrekes allikevel at dette er hovedtendenser, og ikke en fastsatt oppskrift på årsakssammenhengen mellom aggressivitet og mobbing.

En annen sentral person innenfor det første paradigmet er Erling Roland. Han deler flere av Olweus sine synspunkter når det kommer til å definere og forklare mobbing som begrep og som handling. Roland (1986) mener allikevel at mobbebegrepet med tiden har blitt utvannet i omgangen med barn og voksne. For å gi tydeligere retningslinjer og stramme opp begrepet oppgir han dermed det han kaller «tre hovedbarduner» (Roland, 1986, s. 238). *Den første bardunen* handler om at mobbing er en voldsutøvelse, og kan være av både fysisk og psykisk natur. Den fysiske formen for mobbing er gjerne den mest synlige, mens den verbale formen er den som blir mest brukt. En sentral del av voldsutøvelsen er trusler. En mobbeepisode avsluttes ofte med en trussel hvor mobberne eksempelvis lover at de skal komme tilbake, som igjen vil forsterke den tyngende virkningen mobbehandlingen har på et mobbeoffer (Roland, 2014, s. 25). *Den andre bardunen* vektlegger at en mobbehandling er ubalansert, altså som å kun skje én vei. Én

part er mottaker mens den andre parten er voldsutøver. Volden blir ikke returnert, og er dermed det som skiller mobbing fra en voldelig konflikt. Roland (2014, s. 24) poengterer viktigheten av dette punktet når skoler skal utføre tiltak mot mobbing. Flere bruker nemlig mekling for å løse mobbesaker, men dette mener han er ulogisk. Mekling er avhengig av at begge parter gir noe, og at de dermed er omtrent like ressurssterke. Dette bryter derimot med prinsippet om at styrkeforholdet mellom mobber og mobbeoffer er ubalansert. *Den tredje hovedbardunen* handler om at voldsutøvelsen må skje over en viss tid og hyppighet. Han beskriver en enkelt hendelse som å så klart være skremmende og belastende for mobbeofferet, men når det foregår over en lengre tid vil personen påvirkes på en annen måte. Det vil fortelle dem at dette er en permanent situasjon (Roland, 2014, s. 23). Når det gjelder hvorvidt mobbing kun kan utføres av grupper, mener Roland at så lenge mobbehandlingen skjer slik det forklares ovenfor, burde også vold utført av enkeltindivider kalles mobbing. Dette begrunner han i at mye av denne type vold utføres av nettopp enkeltindivider, og ved å utelate dem ville man «[...] mistet en viktig del av virkeligheten» (Roland, 1986, s. 239).

Roland er noe kritisk til Heinemann sin sammenheng mellom mobbing og aggresjon. Heinemann mener mobbeatferd består av reaktiv aggresjon, altså at negative handlinger får utløp gjennom frustrasjoner eller provokasjoner. Roland (2013) mener derimot at mobbing i utgangspunktet handler om proaktiv aggresjon, altså at man utfører negative handlinger for å oppnå sosiale gevinster. Roland mener at mobberne er stabile i handlingene sine og handler uten å være provosert. Dette betyr at de som mobbet andre forrige uke, også gjør det denne uka og uka etter (Roland, 2013). Dette vil i størst grad gjelde de som mobber mest. Han mener også at aggresjon har en intensjon, altså at de som utfører mobbehandlingene i større eller mindre grad har som hensikt å skade offeret på en eller annen måte (Roland, 2014, s. 23). Med dette som grunnlag definerer Roland mobbing slik: «Mobbing er fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen» Roland (2014, s. 25).

Oppsummert kan mobbing i det første paradigmet beskrives som å være at 1) noen skader andre fysisk eller psykisk, 2) handlingen er intensjonell, 3) det gjentas over tid og 4) det er en viss makt ubalanse mellom aktørene. Aggresjon blir forstått som å være en sentral faktor i forståelsen av hvorfor enkelte barn mobber andre jevnaldrende, og knytter det direkte opp til barnets personlighet. Barn som enkeltindivider får altså en aktiv rolle i dette paradigmet.

2.2.2 Mobbeforskning i nyere tid

I nyere tid har det første paradigmet blitt utfordret. Lund & Helgeland (2020) kritiserer blant annet hvordan fokuset i for stor grad blir tillagt barnet, og for lite på de sosiale prosessene.

Det andre paradigmet retter oppmerksomheten fra individ, aggresjon og intensjonelle gjentatte handlinger, til å gjelde kontekst og de komplekse sosiale prosessene som oppstår i en mobbehandling (Lund & Helgeland, 2020, s. 17). Først og fremst mener de fokuset i det første paradigmet ligger i for stor grad på rolletildelingen av mobber, offer og plager, og mener dette kan virke stigmatiserende (Lund & Helgeland, 2020, s. 17). Barnets «skyld» blir en del av forståelsen det tas utgangspunkt i når det skal gjøres tiltak og oppfølging, som gjør det vanskeligere å løse mobbesituasjonen. Videre setter de spørsmål til begrepene *negative handlinger*, *tid* og *gjentakelse*. Hvem skal definere en handling som negativ? Og hva er over tid? Er det snakk om flere hendelser over et par

timer, én dag, to dager eller lengre? Og hvor mange hendelser? (Lund & Helgeland, 2020, s. 17).

Det andre paradigmet legger vekt på tilhørighet, kjønnsperspektiv og skolens sosiale og strukturelle systemer. Ved å se på barns oppvekstvilkår i hjem, barnehage, skole og fritid, fremfor å se på individuell aggresjon som en personbasert egenskap, kan man identifisere både de utfordringene og opprettholdende faktorene som innrammer mobbingprosessen (Lund & Helgeland, 2020). Slik blir både barnets individuelle forutsetninger, samt tiltak og endringer en del av de sosiale prosessene. De sosiale prosessene beskrives som å være «[...]dynamiske, påvirkbare og avhengig av voksnes holdninger, kunnskap og handlinger i samspill med de genetiske disposisjonene og livsbetingelsene barn og unge lever under» (Sandsmark & Kalhagen, 2020). Lund & Helgeland (2020) viser til Søndergaard (2012) som tar utgangspunkt i to sider ved mobbingens sosiale prosess: angsten for å bli ekskludert og behovet for å høre til. Dette knyttes opp til «sosial død» hvor den individuelle opplevelsen og de tilhørende emosjonene ikke anses som det viktigste, men heller det som skjer mellom deltakerne i det ekskluderende fellesskapet. Angsten oppstår når tilhørigheten til fellesskapet trues. Ekskludering kan gi en følelse av meningsløshet, å bli misforstått, ikke sett, sosialt truet og berøvet verdighet (Lund & Helgeland, 2020, s. 19). Inkludering vil derimot gi en følelse av verdighet, aksept, anerkjennelse og betydning. Det er viktig å både finne plass til seg selv og andre.

Midt oppi den sosiale prosessen kan mobbing oppstå, etterfulgt av følelser som kommer på avveie. Ved å ikke få være en del av fellesskapet kan det føre til en innagerende eller utagerende atferd hos barnet. Sistnevnte kan eksempelvis være sinne som kommer frem gjennom slag, spark, hyling, stygge ord, sarkasme, selvforakt og forakt for andre. På en annen side kan man oppleve en innagerende atferd som innebærer at man kan bli mer tilbaketrukket, stille, engstelig, gråter lett, mister matlyst, sover dårlig og opplever smerter (Lund & Helgeland, 2020, s. 19). Det er her noe av problemet med det første paradigmet gjerne kan sies å ligge. Hvis et barn som utsetter andre for mobbing reagerer på en innagerende måte, som beskrevet ovenfor, vil nemlig ikke denne personen bli forstått som det man tradisjonelt definerer som en «mobber». Da er det de sosiale prosessene som følge av atferden som ligger til grunn for forebygging, tiltak og oppfølging. Å tillegge eget fokus på gjentakende og varig mobbing er heller ikke ønskelig, da dette sees på som å gå under den individuelle opplevelsen av utenforskap og gruppens dynamikker (Lund & Helgeland, 2020). En foreslått definisjon innenfor det andre paradigmet er dermed følgende: «Mobbing av barn og unge er handlinger fra voksne og/ eller barn og unge som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull deltaker i fellesskapet og muligheten til medvirkning» (Lund & Helgeland, 2020, s. 19). Hovedfokuset tillegges opplevelsen av tilhørighet. Barnets egne opplevelser står i sentrum, hvor den som utsettes for mobbing selv skal definere om de opplever det som en negativ handling.

Det andre paradigmet består altså av tre kjerneelementer: 1) behovet for å høre til, 2) angst for å bli ekskludert og 3) fokus på fellesskapets betydning for opplevelsen av et trygt og godt læringsmiljø. Fra første til andre paradigmet er fokuset rettet fra aggresjon, individuelle faktorer, rollefordeling og mobbing som noe gjentakende over tid, til å forstå det som sosiale prosesser på avveie, de sosiale prosessers utfordringer, og et behov for tilhørighet (Kommunesektorens organisasjon, 2020). Dette betyr derimot ikke at aggresjon utelukkes i den nyere forståelsen av mobbing, men at det regnes som *en del av* mobbeprosessen istedenfor å bli forstått som *barnets personlighet*. Elevundersøkelsen

bærer allikevel størst preg av det første paradigmet. I 2016 endret elevundersøkelsen sin definisjon av mobbing, hvor det tidligere ble definert som følger: «Med mobbing mener vi gjentatt negativ eller «ondsinnnet» atferd fra en eller flere rettet mot en elev som har vanskelig for å forsvare seg. Gjentatt erting på en ubehagelig og sårende måte er også mobbing» (Wendelborg, 2024). I denne definisjonen legges det spesifikt vekt på både negativ og ondsinnnet atferd. I lys av det andre paradigmet kan slike forklaringer av en mobbehandling virke stigmatiserende da dette kan stemple barnet som «ond». I revisjonen av denne definisjonen har dette blitt fjernet.

2.3 De involverte i mobbebehandlingen

Mobbing består av ulike roller ut fra hvilken posisjon man har i en mobbehandling. I forskning tillegges deltakerne ofte rollen som mobber, mobbeoffer, mobber/offer eller ikke involvert. På bakgrunn av dette vil en slik rollefordeling brukes videre i oppgaven.

Selv om det ikke er en direkte oppskrift på hva som utgjør en mobber eller et mobbeoffer, kan de ulike rollene bestå av visse kjennetegn. Dette er kjennetegn som i stor grad baserer seg på det første paradigmet, altså den tradisjonelle oppfatningen av mobbing. Oppgaven er forstått med at en rollefordeling kan virke stigmatiserende for enkeltindividet i lys av det andre paradigmet, men vurderes allikevel som nødvendig for å kunne gi et innblikk i hvordan man kan gjenkjenne disse barna.

2.3.1 Mobber

Personer som mobber har blitt funnet å ha problemer med å oppdage frykt, tristhet og lidelsene de utsetter «ofrene» for (Felipe et al., 2011). Impulsivitet, et sterkt behov for å dominere andre negativt og liten medfølelse for andre er kjennetegn som i følge Olweus & Gorseth (2006) går igjen blant barn som mobber andre. Aggressivitet og fiendtlighet, både ovenfor voksne og venner, samt vold og voldelige metoder er i større grad til stede hos personer som mobber, sammenlignet med barn og unge generelt (Olweus & Gorseth, 2006). Gutter som mobber er ofte sterkere enn jevnaldrende og de som er ofre for mobbingen. Til tross for den utbredte antakelsen om at mobbere er engstelige og usikre, viser forskning at nivået deres av angst er uvanlig lite eller på lik linje med gjennomsnittet (Olweus & Gorseth, 2006). Mobbere kan både være populære og upopulære, men innehar ofte sosiale ferdigheter som gjør at man som lærer eller voksen kan ha vanskelig for å oppdage mobbingen. Olweus (1992) nevner flere undersøkelser som tilsier at mobbere ligger på gjennomsnittet, eller rett under når det gjelder popularitet, og har gjerne en liten vennegjeng på to eller tre personer som støtter dem. Til tross for at de ikke alltid blir ansett som populære er de altså fortsatt i stand til å bli akseptert og har noen venner i klassen (Felipe et al., 2011). Følelsen av tilhørighet blant jevnaldrende er den dominerende faktoren når det gjelder relasjoner, og kan være en årsak til at noen mobber andre fordi de ønsker å oppnå status blant klassekamerater. Hvis målet er å bli akseptert kan altså bruken av vold være en måte for dem å oppnå sosial status på (Felipe et al., 2011). Populariteten til mobbere minsker som regel på høyere klassetrinn, men vil allikevel ikke nå det lave popularitet nivået til mobbeofrene (Olweus, 1992, s. 37). De presterer ofte dårlig på skolen og avviser skolemiljøet (Felipe et al., 2011). Mobbere kjennetegnes også av en antisosial og regelbrytende atferd, med forskning som viser at de senere kan oppleve kriminalitet, alkoholmisbruk og annen problematferd (Olweus & Gorseth, 2006).

2.3.2 Mobbeoffer

I likhet med mobbere kan man gjerne si at litteratur og forskning har malt et relativt entydig bilde av «typiske mobbeofre». Kjennetegn kan avvike betydelig mellom enkeltindivider, men de kan allikevel ha noen hovedtendenser.

Olweus & Gorseth (2006) velger å skille mellom to typer mobbeoffer: de underdanige og de provoserende. Flesteparten av mobbeofre kan anses som *underdanige*. Dette er personer som ofte er mer engstelige, usikre, forsiktige, følsomme og stillfarende enn andre jevnaldrende. Når de blir satt i en situasjon hvor de opplever å bli mobbet, kan de ofte ty til gråt og tilbaketreking. De kan oppleve en følelse av skam, samt se på seg selv som dum, mislykket og lite attraktiv. De kan føle seg ensom, har ofte få eller ingen venner, men kan lettere omgås voksne. De er negative ovenfor vold, hvor guttene ofte er fysisk svakere enn andre jevnaldrende. Denne gruppa er stort sett hverken aggressiv eller ertende, og blir *ikke* mobbet fordi de aktivt provoserer omgivelsene sine (Olweus & Gorseth, 2006). Dette skiller dem med andre ord fra den andre gruppa, bestående av *provoserende mobbeofre*. Denne gruppen utgjør omtrent 10-20 prosent av mobbeofre, og er altså betydelig mindre enn den forrige (Olweus & Gorseth, 2006). Disse barna kan ha fellestrekk med både de underdanige mobbeofrene og mobberne selv. De har ofte problemer med depresjon og dårlig selvbilde, og kan i likhet med mobbere ofte være ukonsentrert og urolig, og lettere oppleve irritasjon og spenninger knyttet til omgivelsene. De kan prøve å mobbe «svakere» venner, men vil som oftest mislykkes. Disse barna kan ha trekk som samsvarer med ADHD. De vil ikke bevisst provosere frem mobbing, men det ender ofte opp med å bli et resultat av deres hissige temperament (Olweus & Gorseth, 2006). Gutter som mobbes kan synes å ha bedre kontakt og en mer positiv relasjon til foreldrene sammenlignet med jevnaldrende (Olweus, 1992, s. 35).

Utseende kan av flere bli sett på som å være en relevant faktor i forklaringen på hvorfor noen blir mobbet og andre ikke. Såkalte fysiske avvik hos mobbeofre har i litteraturen vært et omdiskutert tema siden 70-tallet. En slik tankegang baserer seg på observasjoner man gjør av mobbeofre, og at man nesten alltid kan finne et slikt «avvik» hos dem. Dette mener Roland (1986) bærer preg av etterpåkløkskap når man skal prøve å finne en forklaring på hvorfor han eller hun blir mobbet. Man vil nemlig lete frem et slikt avvik, til og med når barnet ikke nødvendigvis blir mobbet grunnet utseende, og bygge det inn i en forklaringsmodell (Roland, 1986, s. 241). En undersøkelse utført av Olweus (1992) viste at det ikke var en signifikant forskjell i ytre avvik mellom gutter som ble mobbet og de som ikke ble mobbet. Det eneste avviket som skilte dem, var fysisk svakhet/styrke, hvor mobbeofre var fysisk svakere og mobbere fysisk sterkere enn gjennomsnittet. Denne undersøkelsen viste også at omtrent 75 prosent av barna i kontrollgruppen hadde minst ett ytre avvik, noe som betyr at vi alle egentlig er «avvikende» (Olweus, 1992, s. 34). På en annen side kan dette føre til at personen som ser etter et ytre avvik hos mobbeofferet, også vil finne det. Uten å ha konkret forskning på det tror Roland (1986) at tilfeldige og uheldige omstendigheter også kan være en forklaring på offergjøring hos noen barn. Med dette menes det at noe skjer som er helt tilfeldig og utenfor personens kontroll, som gjør at de blir plassert i en offerrolle og ender opp med å bli hengende fast i denne rollen (Roland, 1986, s. 241). Det forskning i midlertidig viser er at mobbeofre ofte er usikre barn med lavt selvbilde, har under gjennomsnittlige skoleresultater, få venner og som ofte er yngre enn barnet selv, samt en redsel som mobberne bruker og utnytter til sin egen tilfredsstillhet (Roland, 1986, s. 241).

Er det dermed mulig å motstå mobbing? Fregner har blitt foreslått som et ytre avvik som finnes hos mange mobbeofre (Roland, 1986, s. 240). Det er derimot ikke slik at alle med fregner blir mobbet. De fleste har fregner på et eller annet vis, så hva skiller personer som blir mobbet og de som ikke blir mobbet fra hverandre, hvis de innehar de samme trekkene? Sandsleth (2007, s. 31) viser til Leymann (1987) sin forklaring om at besittelse av personlige ressurser kan være en fordel for å klare seg bra mot mobbing. Dette kan eksempelvis innebære å ha et positivt syn på seg selv, god fysisk og psykisk kondisjon, lavt stress- og angstnivå, sosial intelligens og gode tilpasningsevner (Sandsleth, 2007, s. 31). Evnen til å håndtere problemer eller vanskelige situasjoner kan beskrives som «coping-ressurser» og betyr at man gjør en vurdering ut fra tidligere erfaringer og kunnskaper for å komme ut av situasjonen på en bra måte (Sandsleth, 2007, s. 31). Dette gjelder også innenfor mobbing. Hvordan personen vurderer og behandler en mobbesituasjon kan være avgjørende for om dette vil bli et vedvarende problem.

2.3.3 Mobber/offer

Mobber/offer, oversatt fra det engelske ordet *bully-victim*, er en betegnelse på personer som både mobber andre og som blir mobbet selv. Et begrep for å forklare denne rollen synes ikke å være fastsatt i norsk litteratur. Derfor vil oppgaven forholde seg til «mobber/offer».

Begrepet «bully-victim» oppstod fra en tidligere klassifisering av mobbeofre som passive og aggressive eller aktive ofre, eller det Olweus har referert til som *provoserende mobbeofre* (Felipe et al., 2011). Personer som både mobber og blir mobbet selv kan gjerne kjennetegnes av at de ofte irriterer og plager andre elever for å skape uro, og forsøker å slåss tilbake når de blir fornærmet eller angrepet (Felipe et al., 2011). De er ikke sosialt akseptert og er ofte de mest mislikte av klassekameratene. De er ofte aggressive og engstelige, pleier å ha høye nivåer av depresjon, og lave nivåer av selvtillit, prososial atferd og sosial aksept. Deres sosiale funksjon er verre enn de som kun er mobber eller offer. De har dermed en forhøyet risiko for sosial isolasjon, skolesvikt og involvering i konfliktfylt atferd (Felipe et al., 2011). De kan også ha et ujevnt foreldremønster, hvor foreldre både er overbeskyttende, uoppmerksomme og uanstendige.

2.3.4 Jenter og gutter

Jenter og gutter har ifølge tidligere forskning noe ulik sosial orientering. Mens jenter i større grad vektlegger tilhørigheten til andre, er gutter mer opptatt av aktiviteten og makthierarkiet (Roland, 2014, s. 87). Tidligere undersøkelser viser at flere gutter enn jenter er involvert i mobbing, både som mobber og mobbeoffer (Roland, 1986, s. 242). Mobbingen er ofte kjønnsintern, altså at mobbingen skjer innenfor samme kjønn, og ofte i samme klasse (Roland, 1986, 2014). Gutter kan allikevel ha en tendens til å mobbe både gutter og jenter fra egen klasse og andre klasser. Begge kjønn kan også gå sammen om å mobbe et annet barn (Roland, 1986).

Jenter og gutter antas å bruke både fysisk og psykisk vold når de er små. Jenter slutter ofte med den fysiske mobbingen når de blir eldre, mens gutter fortsetter (Roland, 1986). Fysisk trakassering er generelt mer vanlig hos gutter, mens utfrysning er mer brukt av jenter (Roland, 2014, s. 87). Dette kan gjerne forklares som at jenter stimuleres av intimitet i gruppa, mens gutter stimuleres av makten ved å skape avmakt (Roland, 2014). Sistnevnte kan forstås som at mobberen «tar makten» fra offeret ved å skape

ubehag og andre negative følelser. De som er offer for mobbing underkaster seg altså den andre personen, noe som vil bekrefte makten (Roland, 2014, s. 81). Jenter er mer utsatt for indirekte mobbing enn direkte, men Olweus (1992) har også funnet at gutter i like stor grad som jenter er offer for indirekte mobbing (s.26). Dette kan være i form av sladder, ryktespredning og manipulering av vennsksrelasjoner. Trakassering med ikke-fysiske midler, som ord og gester, er allikevel vanligst blant begge kjønn.

Undersøkelser viser at både gutter og jenter som mobber andre i barndommen har et unormalt sterkt behov for å dominere, et normalt selvbilde, men et svært høyt ideelt selvbilde (Roland, 1986, s. 243). Dette betyr at skillet mellom hvem de mener de er og hvem de ønsker å være, er unormalt stort for begge kjønn. Gutter og jenter som derimot er offer for mobbing har blitt funnet å ha lavt selvbilde (Roland, 1986). Når det gjelder skoleprestasjoner kan det ikke sies med sikkerhet at det har en sammenheng til mobbing, men det er sannsynlig. Jenter som mobber gjør det relativt greit, mens guttene presterer under normalt (Roland, 1986). Blant mobbeofre gjør både gutter og jenter det dårligere på skolen enn normalt, men det er allikevel noe sterkere blant gutter. Her kan man gjerne reise spørsmålet om dårlige skoleprestasjoner er en *årsak* til mobbingen eller *som følge* av mobbingen (Roland, 2014, s. 50).

2.4 Typer mobbing

Mobbing blir generelt oppfattet som negativ atferd med hensikten å skade mobbeofferet på en eller annen måte, enten det er bevisst eller mer ubevisst (Roland, 2014, s. 23). Dette kan gjøres på ulike måter av både enkeltpersoner og grupper.

2.4.1 Fire typer mobbing

Faglitteratur deler vanligvis mobbing inn i fire typer (Lund & Helgeland, 2020).

1. Fysisk mobbing består av å bruke fysiske virkemidler, som slag, spark, dytting, holding eller annen fysisk tvang, samt ødeleggelse av gjenstander og eiendeler (Lund & Helgeland, 2020; Roland, 2014).
2. Verbal mobbing er den typen som brukes mest (Roland, 2014). Dette kan gjøres ved hjelp av trusler og nedlatende, sårende og stygge verbale utsagn, hvor man ofte ønsker å karakterisere mobbeofferet på en negativ måte (Lund & Helgeland, 2020; Roland, 2014). Dette kan være «morsomme» bemerkninger slik at mobbeofferet får kjenne på den kollektive latteren, og gjør det vanskeligere for dem å forsvare seg (Roland, 2014).
3. Psykisk mobbing kan skje på forskjellige måter. Det kan være utfrysning og avvisning gjennom blikking, ryktespredning, latterliggjøring, baksnakking og ironi (Lund & Helgeland, 2020). Utfrysning innebærer som regel at en person blir fjernet fra fellesskapet ved hjelp av metoder som virker sårende. Mobbeofferet gis inntrykk av at han eller hun deltar i et fellesskap, for så at dette grunnlaget fjernes (Lund & Helgeland, 2020). Det kan gjøres ved hjelp av subtile virkemidler som små tegn, blikk eller smil. Dette vil forutsette at mobbeofferet faktisk ønsker å være med personen(e) som utøver mobbingen.
4. Digital mobbing foregår gjennom digitale virkemidler, som sosiale medier eller andre digitale medier. Digitale og sosiale medier er en stor del av de sosiale prosessene blant barn og unge, enten det er å etablere kontakt eller opprettholde vennskap. Derfor er det nødvendig at de sosiale prosessene som foregår på skolen også forstås ut fra barnets digitale hverdag. Den vil nemlig være en del av

barnet i skolen også, både gjennom ord som utveksles, blikkene og handlingene (Lund & Helgeland, 2020, s. 29).

Disse fire typer mobbing kan plasseres under to hovedkategorier: *direkte* mobbing og *indirekte mobbing* (Lund & Helgeland, 2020; Olweus, 1992). Direkte mobbing skjer gjennom relativt åpne angrep mot en annen person, og er lettere å observere. Indirekte mobbing skjer gjennom sosial isolering og utestenging fra gruppa. Den er ofte mindre synlig, men kan være minst like skadelig. Det er viktig å poengtere skillet mellom mobbing og ekskludering. Selv om mobbing kan skje i form av ekskluderende handlinger slik det forklares med indirekte mobbing, kan *ekskludering* i seg selv betegnes som et videre begrep som inkluderer flere former for utestenging. Dette kan være omstendigheter av mer ubevisst ekskludering som ufornuft, tankeløshet eller manglende innlevelse (Olweus & Gorseth, 2006). Noe som kan sies å være felles for alle typer mobbing er provokasjon. Mobberen handler på en måte som er ment for å fremkalle en reaksjon hos mobbeofferet, som videre kan utnyttes. Dette kan være gjennom anklager, negativt påpeke noe om mottakeren, påføre ubehag eller forstyrre en aktivitet (Roland, 2014, s. 25).

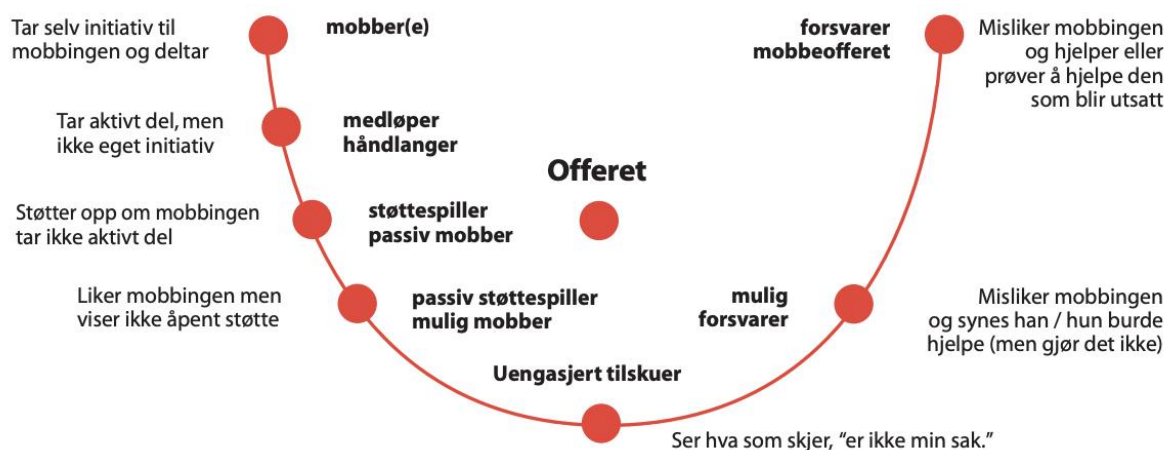
Å forstå mobbing består også av en subjektiv del, noe som spesielt fremheves i det andre paradigmet. Det er viktig å høre på barnet og deres egne opplevelser av mobbing. Det voksne kan definere som «tull» kan allikevel oppleves krenkende for barnet. Lund & Helgeland (2020, s. 27) viser til Utdanningsdirektoratet som sier: «Selv om du bare tuller, kan for eksempel det å bruke kallenavn eller ironi, misbruke passord og legge ut bilder av personer som ikke ønsker det, være mobbing». Selv om voksne ikke nødvendigvis ser på noe som mobbing, kan det altså oppleves slik av barnet.

2.4.2 Gruppemobbing

Hvorvidt mobbing kun inkluderer grupper eller om det også kan utføres av enkeltpersoner var et emne for diskusjon spesielt i starten av mobbeforskningen. Mens Heinemann mente at mobbing er en gruppehandling, ble det senere vanlig å gå ut fra at mobbing både kan utføres av én person og flere sammen (Roland, 2014, s. 23).

Mobbing som et gruppefenomen kan involvere ulike roller. Gjennom en modell kalt *Mobberingen* illustrerer Olweus & Gorseth (2006) hvordan barn og unge på ulike måter kan delta i en mobbehandling. Barna fyller disse rollene ut fra hvordan de tenker og handler til det de observerer.

Figur 1 Mobberingen (Olweus & Gorseth, 2006)

I midten har man rollen som *offer*, med samtlige roller fordelt rundt. På venstre side presenteres rollene som på en eller annen måte støtter mobbingen. Den kanskje mest åpenbare rollen er *mobber(e)*, og består av personer som både tar initiativ og deltar direkte i mobbingen. Den neste rollen er *medløper*, som tar aktivt del i mobbehandlingen uten å faktisk initiere til det selv. *Støttespiller (passiv mobber)* beskrives som å være de som støtter opp om mobbingen uten å aktivt delta, og kan blant annet bestå av de som er usikre og engstelige. En *passiv støttespiller (mulig mobber)* liker mobbingen, men viser ikke åpent støtte. På høyre side av ringen er rollen som *forsvarer mobbeofferet*. De både misliker mobbingen og forsøker å hjelpe den som blir utsatt. En mindre synlig rolle er den bestående av *mulig forsvarer*. De misliker mobbingen og synes de burde hjelpe, men velger å ikke gjøre det. Til slutt, midt mellom de to sidene, finner man rollen til en *uengasjert tilskuer*. Dette er personer som er vitne til en mobbesituasjon, men velger å «ikke blande seg».

Gruppemobbing kan påvirke barn og unge på ulike måter. For det første kan noen lettere bli påvirket til å delta hvis den dominante er noen de ser opp til (Olweus & Gorseth, 2006). Dette er gjerne barn som er usikker eller ønsker å gjøre seg selv gjeldende. I flere tilfeller prøver ikke andre barn å stoppe mobbing. Dette kan bidra til at barn som tidligere har stilt seg relativt nøytral i en mobbesituasjon, får svekket sine normale sperrer mot aggressive tendenser og selv begynner å ta del i mobbingen (Olweus & Gorseth, 2006). Gruppemobbing kan bidra til at personer i mindre grad føler på et individuelt ansvar. Hvis flere deltar er det lettere å henge seg på. Oppfatningen mobberen har av mobbeofferet kan gradvis forandre seg, og til slutt kan de forklare det som at personen «fortjener det». Dette bidrar til en svekket skyldfølelse hos de som deltar.

2.5 Mobbing i norsk grunnskole

For å sammenligne hvordan en nasjonal undersøkelse av mobbing så ut for 40 år siden med hvordan den ser ut i dag, vil oppgaven presentere funn fra to undersøkelser utført i Norge. Den første er landets første undersøkelse om mobbing utført i 1983, mens den andre omhandler de mest sentrale funnene fra den nyligste Elevundersøkelsen 2023/24.

2.5.1 Norges første nasjonale undersøkelse av mobbing i 1983

Som nevnt tidligere ble det i 1983 besluttet at det skulle utføres en landsomfattende aksjon mot mobbing i norske grunnskoler. Fordi dette fortsatt var et relativt nytt fenomen innenfor skolen, var det nødvendig med mer systematisk kunnskap. Forskningsprosjektet ble ledet av Dan Olweus, som også utviklet et tilhørende spørreskjema som alle grunnskolene i Norge fikk tilbud om å ta i bruk.

Spørreskjemaet skilte seg fra de som var brukt i tidligere forskning, blant annet ved at:

- Mobbing fikk en klar definisjon, slik at elevene skulle vite hva de svarte på
- Det ble oppgitt en bestemt tidsperiode
- De fikk mer entydig svaralternativer som «omtrent én gang i uken» og «flere ganger om dagen», istedenfor «ofte» og «svært ofte»
- Det ble oppgitt spørsmål om hvordan reaksjonene og holdningene var blant venner, foreldre og lærere (Olweus, 1992, s. 20).

Omtrent 85 prosent brukte spørreskjemaet, og det ble gitt «gyldige» data fra 715 skoler. Dette omfattet omtrent 130 000 elever fra hele landet i aldersgruppen 8 til 16 år.

Undersøkelsen viste at 1 av 7 elever, altså 15 prosent av det totale antallet elever i norsk grunnskole i årene 1983-84, var innblandet i mobbing «av og til» eller oftere, enten som mobber eller mobbeoffer (Olweus, 1992, s. 21). Omtrent 9 prosent var mobbeoffer, nesten 7 prosent var mobbere og 1.6 prosent var både mobber og offer. Undersøkelsen viser at antallet elever som blir mobbet faller ved hvert klassetrinn fra 2.- til 9. klasse, både blant gutter og jenter. Det er altså høyere forekomst av mobbing blant elever i 2. klasse enn 9. klasse. Til tross for at andelen mobbeofre faller, øker andelen mobbere ved høyere klassetrinn. Undersøkelsen viser at gutter er overrepresentert, både som mobber og mobbeoffer. Gutter er i større grad involvert i direkte mobbing, mens både gutter og jenter i omtrent like stor grad er utsatt for indirekte mobbing. Sistnevnte kan allikevel utføres ulikt, eksempelvis ved at jenter bruker sladder og sprer rykter, mens gutter trakasserer ved hjelp av ord og gester (Olweus, 1992, s. 26). Undersøkelsen viser at både mobbere og mobbeofre rapporterte om at lærerne gjorde relativt lite for å stoppe mobbingen

2.5.2 Elevundersøkelsen 2023-24

I januar 2024 ble resultatene for Elevundersøkelsen 2023-24 publisert.

Elevundersøkelsen er en årlig undersøkelse som utføres av elever i grunnskolen og videregående skole, hvor de svarer på spørsmål angående miljø, trivsel, mobbing, motivasjon og støtte fra lærer (Utdanningsdirektoratet, 2023). Undersøkelsen utføres av elever fra 5. trinn til og med vg3. Det er frivillig for elevene å svare på undersøkelsen, men det er obligatorisk for alle skoler å gjennomføre undersøkelsen ved 7. trinn, 10. trinn og vg1 i høstsemesteret. Alle aldersgrupper vil ikke nødvendigvis forstå mobbebegrepet på samme måte, i tillegg til at det er et velbrukt begrep som blir brukt i forskjellige situasjoner. Derfor kan det sees på som svært viktig at definisjonen er så konkret og tydelig som mulig i en slik undersøkelse.

I spørreskjemaet får elevene oppgitt følgende definisjon av mobbing:

«Med mobbing mener vi gjentatte negative handlinger fra en eller flere sammen, mot en elev som kan ha vanskelig for å forsvare seg. Mobbing kan være å kalle en annen stygge ting og erte, holde en annen utenfor, baksnakke eller slå, dytte eller holde fast» (Wendelborg, 2024, s.4).

I den delen av elevundersøkelsen som omhandler mobbing stilles elevene følgende spørsmål (Utdanningsdirektoratet, 2024):

1. Er du blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene?
2. Er du blitt mobbet digitalt (mobil, iPad, PC) de siste månedene?
3. Er du blitt mobbet av voksne på skolen de siste månedene?

Svaralternativene på det første spørsmålet er som følger: Ikke i det hele tatt – En sjelden gang – 2 eller 3 ganger i måneden – Omtrent 1 gang i uken – Flere ganger i uken. Elevundersøkelsen definerer det som mobbing dersom elevene svarer å bli mobbet to til tre ganger i måneden, eller oftere (Wendelborg, 2024). Elever som svarer at de har blitt mobbet har fått oppfølgingsspørsmål som omhandler hvordan de ble mobbet, hvem som mobbet, hvor det skjedde og hvorvidt skolen gjorde noe for å hjelpe. De ble også spurt om de selv har vært med på å mobbe andre elever på skolen, og hvordan. De som oppgir å ha blitt mobbet, eller mobbet andre digitalt to til tre ganger i måneden eller

oftere har fått oppfølgingsspørsmål om hvordan/på hvilken måte de har gjort dette, og hvem de har mobbet/blitt mobbet av. Også de som oppgir å ha blitt mobbet av voksne til tre ganger i måneden får spørsmål om hvordan den/de voksne har mobbet dem.

Elevundersøkelsen 2023-24 viser at over 8 av 10 elever på 7.- og 10. trinn trives på skolen (Utdanningsdirektoratet, 2024). Over de siste fire-fem årene er det allikevel gradvis færre elever som svarer at de trives godt. Nedgangen i andelen som trives godt har vært jevn på 7. trinn, mens den på 10. trinn har vært særlig stor det siste året. Andelen elever som svarer at de «ikke trives noe særlig» eller «ikke i det hele tatt» er 4.1 prosent ved 7. trinn og 6.3 prosent ved 10. trinn (Utdanningsdirektoratet, 2024).

Selv om flesteparten kan synes å trives på skolen, er det allikevel en klar økning i barn og ungdom som opplever mobbing. 12.8 prosent av elever ved 7. trinn og 10.9 prosent ved 10. trinn rapporterer om opplevd mobbing. Totalt svarer 10 prosent av elevene i årets undersøkelse at de i en eller annen kombinasjon har blitt mobbet av medelever, digitalt mobbet eller av voksne på skolen. Ved 7. trinn er mobbing størst blant jenter (13.6 prosent) mens det ved 10. trinn er størst blant gutter (10.2 prosent). Størst er allikevel mobbing blant elever ved 5. trinn, hvor hele 15.7 prosent svarer at de opplever å bli mobbet.

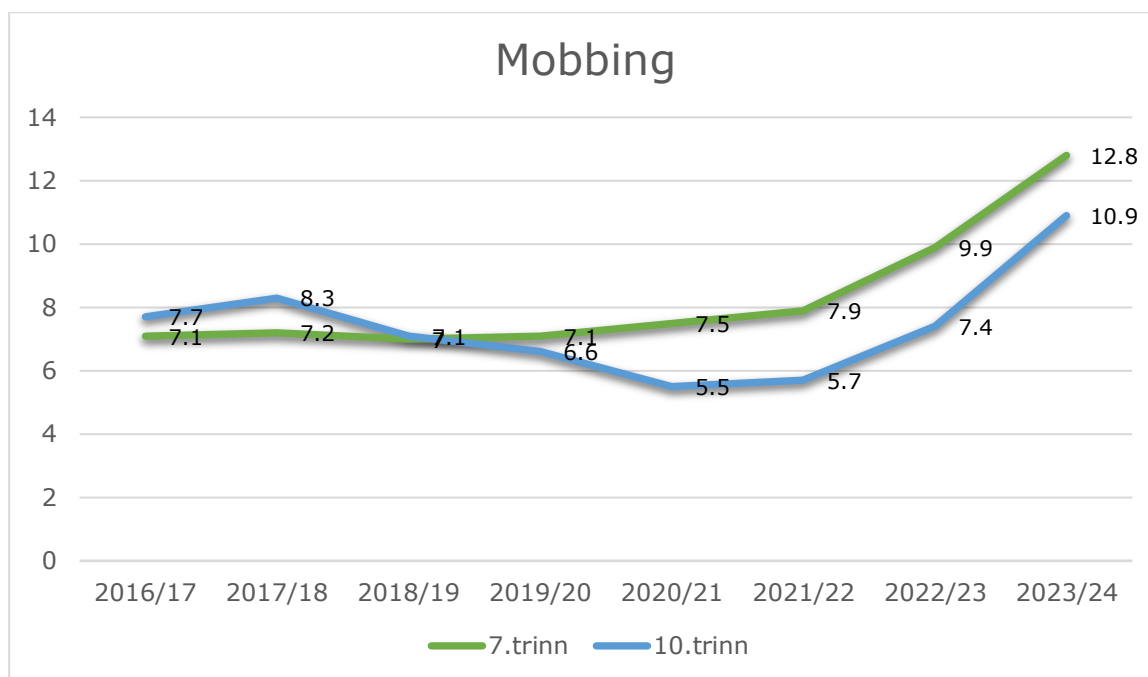
Når det kommer til spørsmål om *hvordan* elevene har blitt mobbet de siste månedene, opplever elever ved både 7.- og 10. trinn at mobbing gjort av andre elever på skolen er den største årsaken. Videre skiller disse to klassetrinnene seg noe fra hverandre. Elever ved 10.trinn opplever i større grad mobbing fra voksne på skolen, mens elever ved 7. trinn opplever i større grad digital mobbing. Dobbelt så mange 10. klassinger som 7. klassinger opplever mobbing fra voksne, mens elever ved 7.trinn opplever nesten dobbelt så mye digital mobbing som mobbing fra voksne. Det er også en høy andel elever ved 5. trinn som rapporterer om digital mobbing.

Tabell 1 Elevundersøkelsen – Mobbing 2024 (Utdanningsdirektoratet, 2024b, prosent)

	5.trinn	7.trinn	10.trinn
Mobbing på skolen	15.7	12.8	10.9
Mobbet av elever på skolen	14.2	10.7	8.0
Mobbet av voksne på skolen	1.3	2.5	4.9
Digitalt mobbet	5.9	4.8	4.5

En økende andel elever rapporterer om mobbing de seneste årene. Frem til Elevundersøkelsen 2019/20 var andelen elever som rapporterte om å bli mobbet på 7.trinn relativt stabil. Ved 10.trinn kan man se en nedgang på 2.8 prosent fra 2017-2020. Herfra synes derimot mobbing å ha skutt i været for begge klassetrinn. På tre år har mobbing økt med 5.3 prosent ved 7.trinn og doblet seg ved 10.trinn. Den største økningen skjedde fra forrige elevundersøkelse til den nyeste. Aldri før har det vært en så stor økning i andelen elever som opplever mobbing fra ett år til det neste. Mobbing rapporteres i større grad blant 7. klassinger enn 10. klassinger.

Figur 2 Elevundersøkelsen 7. Og 10. trinn – Mobbing 2016-2024 (Utdanningsdirektoratet, 2024c, prosent)

2.6 Begrepsavklaring

Gjennom forskningsartiklene som presenteres i kapittel 5 vil det dukke opp flere og ulike begreper til å forklare deltakernes helsetilstand. En kort presentasjon av disse kan sees på som nyttig for å forstå hvordan disse begrepene skiller seg fra hverandre.

Internaliserende og eksternaliserende vansker er begreper som gjerne brukes til å undersøke mentale helseproblemer, som psykiske plager og lidelser (Sigurdson et al., 2015). *Internaliserende vansker* inkluderer problemer som kommer til uttrykk på innsiden av individet, som depresjon, angst, frykt og sosial tilbaketrekning. *Eksternaliserende vansker* beskriver atferd på utsiden av individet, som sinne, aggresjon, oppførselsproblemer, samt en tendens til å delta i risikabel og impulsiv oppførsel, og kriminell atferd.

Psykiske plager betegnes som tilstander som ofte påvirker tanker, følelser, atferd og væremåte (Norsk Helseinformatikk, 2021). Dette kan eksempelvis være engstelse, nedstemthet og uro, og knyttes ofte til hendelser og erfaringer (Band et al., 2024). Plager kan gjerne sees på som vanlige variasjoner i atferd og følelsesliv og kan variere fra å være lette til sterkere plager som kan påvirke ens livskvalitet (Norsk Helseinformatikk, 2021). Mange vil oppleve psykiske plager i kortere eller lengre perioder, men ikke nødvendigvis i den grad hvor man trenger oppfølging i helsetjenesten (Band et al., 2024). For noen kan psykiske plager være symptomer på en psykisk lidelse eller utvikle seg til det.

Psykiske lidelser er tilstander hvor bestemte diagnostiske kriterier må være oppfylt, og anses som mer belastende enn psykiske plager (Norsk Helseinformatikk, 2021). Symptombelastningen er stor og varer over tid. Psykiske lidelser kan omfatte ulike diagnoser som angst, depresjon, ADHD, schizofreni og bipolar lidelse (Band et al., 2024). Det kan påvirke ens livskvalitet og foreligger ofte et uttalt tap av funksjon. Omtrent 8

prosent av barn og unge har på et gitt tidspunkt en psykisk lidelse, mens 10-30 prosent voksne har minst én psykisk lidelse i løpet av ett år (Norsk Helseinformatikk, 2021).

Atferdsforstyrrelser hos barn er gjentatt og varig mønster av aggressiv, utfordrende eller uakseptabel oppførsel, og er i strid med sosiale forventninger og normer tilhørende alderen (Norsk Helseinformatikk, 2022). Det må ha foregått over et halvt år for at det skal regnes som en atferdsforstyrrelse. Barna kan oppleves som sta, irritable og kranglete. Deres negative atferd kan komme til uttrykk gjennom aggressivitet, trass og mobbing og kan eksempelvis innebære slåssing, lyving, stjeling og skulking (Norsk Helseinformatikk, 2022). Mer alvorlig atferd kan føre til hærverk, vold, innbrudd, ildspåsetting og stoffmisbruk. Atferdsforstyrrelse oppstår blant omtrent fire prosent av alle barn, er mer vanlig hos gutter og blant lavere sosial klasse (Norsk Helseinformatikk, 2022).

3 Metode

Dette kapittelet omhandler de metodiske valgene jeg har tatt for å belyse problemstillingen som omhandler konsekvensene i voksen alder hos barn og ungdom som har vært involvert i mobbing. For å besvare dette har jeg valgt å utføre en narrativ litteraturstudie. I følgende kapittel vil jeg først forklare kjennetegn og begrunne valg av metode. Deretter vil jeg belyse valg av tema, søk og valg av litteratur, gi en kvalitetsvurdering av oppgavens validitet, samt hvordan gjennomgang av litteraturen er utført.

Man skiller hovedsakelig mellom to hovedretninger innenfor litteraturstudier: en systematisk oversikt og en tradisjonell (narrativ) oversikt (Li & Wang, 2018, s.124). En *systematisk oversikt* har en strukturert tilnærming og bruker et veldefinert sett av prosedyrer og protokoller for å finne litteratur innenfor et avgrenset område som kan besvare et spesifikt spørsmål. Studien har et klart formål, et spørsmål og en definert søkemetode som oppgir inklusjons- og eksklusjonskriterier og produserer en kvalitativ vurdering av artiklene (Jesson et al., 2011, s. 12). Analysen består av hva man vet og hva som er ukjent med tilhørende forslag til hva som kan gjøres (Grant & Booth, 2009). En *narrativ litteraturstudie* ønsker å få en dypere forståelse og innsikt innenfor et bredt og komplekst problem, uten like strenge krav for innhenting av litteratur (PhD on track, u.å). Målet er å identifisere hva som har blitt oppnådd tidligere, som blant annet vil gi rom for å slå sammen, bygge på, summere, unngå duplikasjon og identifisere eventuelle mangler fra tidligere forskning (Grant & Booth, 2009). Man bruker gjerne en rekke kilder fra ulike fagfelt og med ulik tilnærming.

Man kan finne flere varianter innenfor de to hovedretningene. Grant & Booth (2009) skiller eksempelvis mellom 14 typer litteraturgjennomganger. De kan ha ulike formål, men noe som er felles for alle er at man bruker en litteraturstudie til å samle inn, undersøke og presentere tilgjengelig litteratur og forskningsbevis (Arksey & O'Malley, 2005). En litteraturstudie gir mulighet for å både sette fenomenet det forskes på inn i en større sammenheng, samt informere om videre forskning. I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hvordan ulike områder av en persons voksne liv kan bli påvirket som følge av mobbing i ung alder, og slik belyse viktigheten av å fortsette forskningen innenfor dette temaet. I en litteraturstudie er det viktig å identifisere både hva man *vet*, og hva man *ikke vet* om temaet man skal undersøke. Temaet om langvarige konsekvenser av mobbing har blitt gitt mer fokus de seneste årene, men er svært lite forsket på i Norge. Jeg har valgt å skrive en litteraturstudie fordi jeg ønsker å undersøke temaet nærmere gjennom tidligere forskning som har blitt gjort på området. Slik tilfører jeg meg selv kunnskap om noe jeg synes er svært viktig, og får muligheten til å identifisere felles og motstridende funn, samt eventuelle «kunnskapshull». Jeg ønsket å velge tema før jeg bestemte meg for metode. Siden jeg landet på dette temaet vurderte jeg det som potensielt utfordrende å finne voksne informanter som ønsker å snakke om de utfordringene de opplever som følge av mobbing, til en eventuell kvalitativ studie som kun løper over ett år.

3.1 Narrativ litteraturstudie

Problemstillingen vil besvares i lys av en narrativ litteraturstudie. Agarwal et al. (2023) beskriver en narrativ litteraturstudie som å være en syntese, eller sammenfatning av informasjon og eksisterende litteratur innenfor et spesifikt tema, sammen med forutsetninger om fremtidig forskning. En narrativ litteraturgjennomgang gjør det mulig å trekke frem områder av både manglende kunnskap og forståelse (Agarwal et al., 2023). Denne oppgaven har hatt som mål å berøre flere områder innenfor de langvarige konsekvensene av mobbing. Den vil ikke dekke alt, men det har gitt meg en god forståelse og oversikt over områder som kan anses som viktige forutsetninger for god helse og livskvalitet. Den vil avslutningsvis gi forslag til hvordan temaet kan studeres videre på bakgrunn av aspekter jeg har observert som mangelfulle.

Hvilken litteraturstudie man skal ta i bruk vil være avhengig av både formålet med studien, og hvor mye tid og ressurser man har til sin disposisjon. Jeg mener en narrativ litteraturstudie vil være i stand til å besvare min problemstilling på best mulig måte ved at jeg kan undersøke de langvarige konsekvensene av mobbing fra et bredere perspektiv uten de samme prosedyrene som eksempelvis medfølger en systematisk litteraturstudie. Dette vil gi meg større grad av fleksibilitet i søk og valg av litteratur, noe jeg vurderer som gunstig for å kunne undersøke hvordan mobbing kan påvirke ulike områder av livet i voksen alder. Dette gjelder både innen helse, utdanning, jobb og relasjoner. De langvarige konsekvensene av mobbing er et tema som først har blitt mer forsket på i senere tid, og kan derfor medføre begrenset litteratur. Med det i betraktning ønsker jeg å studere fenomenet fra et narrativt synspunkt slik at jeg kan holde søket og inkluderingen av litteratur relativt åpen. I mitt tilfelle vurderer jeg også tiden som å strekke seg bedre til for en narrativ litteraturstudie, da en systematisk studie gjerne kan sees på som mer tidkrevende og egner seg bedre til en oppgave som foregår over en lengre periode.

3.2 Prosessen

Li & Wang (2018, s.126) har delt opp prosessen ved å utføre en narrativ litteraturstudie i seks steg: 1) Definere problemet, 2) Søke etter litteratur, 3) Velge litteratur, 4) Lese litteraturen, 5) Organisere dataen og 6) Skrive studien. Jeg vil bruke disse stegene som utgangspunkt for min egen oppgave prosess fra start til slutt, men har sammenfattet dem til steg 1, steg 2-3, steg 4-5, samt steg 6 som er selve skriveprosessen.

3.2.1 Etablering av tema

Når man skal skrive en hvilken som helst oppgave må man først og fremst ha et tema man ønsker å undersøke, og gjerne en problemstilling eller et forskningsspørsmål. En problemstilling kan sees på som nødvendig i startfasen for å kunne gi oppgaven og litteratursøket en slags «retning». Spørsmålet jeg startet med til denne oppgaven har blitt endret underveis i prosessen, men har allikevel vært til hjelp hele veien. Jeg startet med mobbing som et overordnet tema. Dette er noe jeg finner både interessant og lærerikt, og som jeg ønsket å undersøke nærmere. Mobbing er et stort og utbredt fenomen. For å finne ut mer nøyaktig hva jeg ønsket å skrive om gjorde jeg dermed et generelt søk av mobbing i digitale databaser. Dette førte meg til *langvarige konsekvenser av mobbing* som et mer tilspisset tema. Med dette menes det hvilke utfordringer de som har opplevd mobbing i ung alder kan ha som voksen. Dette er i tillegg et tema jeg har utforsket tidligere gjennom min bacheloroppgave, hvor jeg da fokuserte utelukkende på deres psykiske helse. Derfor var jeg allerede noenlunde innforstått med temaet. Jeg valgte allikevel å utforske dette enda en gang for å kunne gå mer i dybden på

tematikken, samt vise til viktigheten av å anerkjenne mobbing som et potensielt livslangt problem, med konsekvenser som kan strekke seg til ulike deler av en persons liv.

3.2.2 Søk og valg av litteratur

Etter å ha valgt tema og en omtrentlig problemstilling startet søket etter relevant litteratur. Her kan det sees på som gunstig å være organisert i søkene sine og til en viss grad systematisk, selv om man ikke nødvendigvis skriver en slik litteraturstudie. Dette har jeg opplevd å gjøre prosessen ryddigere.

Jeg startet med oppgavens teoretiske grunnlag for å få en bedre oversikt og forståelse for temaet. Dette gjorde jeg ved å utforske skolens fysiske bibliotek etter relevante bøker som omhandler mobbing, og fant flere norske bøker jeg endte opp med å bruke. Å gjøre et slikt fysisk søk kan sees på som en svært gunstig måte å finne litteratur på, spesielt når det gjelder informasjon om et overordnet tema som mobbing. Videre gikk søket over til å finne forskningsartikler som kan være aktuelle for min problemstilling. Her valgte jeg å bruke de digitale databasene ERIC, Oria, Scopus og Web of Science. Førstnevnte er en pedagogisk database, og retter seg dermed spesifikt mot mitt fagfelt, mens de tre andre er generelle databaser. For å utvide søket ytterligere brukte jeg også den såkalte «snøballmetoden». Dette handler om at man bruker litteraturlista til en bok eller artikkel for å finne annen relevant litteratur. Her undersøkte jeg referanselistene til noen av de allerede utvalgte artiklene og fant ytterligere fire forskningsartikler som var av relevans.

3.2.2.1 Kriterier for søk og valg av litteratur

I søk og utvelging av forskningsartikler som kan besvare problemstillingen på best mulig måte, er det visse kriterier man bør ta hensyn til.

Noe av det viktigste vil først og fremst være søkeord. Dette er en sentral del av søkeprosessen for å finne forskning som knytter seg tettest mulig opp mot det man ønsker å undersøke, som i dette tilfellet vil være de langvarige konsekvensene av mobbing. Dermed ble det viktig å få frem at populasjonen består av voksne som har vært involvert i mobbing som barn, konsekvensene dette kan ha, og skolen som hovedarena for mobbing. Videre valgte jeg å begrense søket til land innenfor den vestlige verden; altså Europa, Nord-Amerika og Australia. Grunnen til at jeg ikke har begrenset søket ytterligere er hovedsakelig fordi jeg ønsker å inkludere viktig representativ forskning som strekker seg lenger geografisk.

Forskning innenfor langvarige konsekvenser av mobbing er tydelig begrenset i Norge, og når jeg har brukt norske søkeord har jeg kommet opp tomhendt. Jeg valgte derfor å forholde meg til engelske søkeord. Ord som *bully*, *long-term*, *consequence*, *child*, *adult* og *school* har blitt brukt i ulike kombinasjoner innenfor databasene. I én av databasene brukte jeg også *longitudinal* som søkeord for å rette meg spesifikt mot relevant longitudinell forskning. Longitudinelle data produseres over lengre tid og gir oss dermed informasjon om hvordan noe endrer seg over tid (Tjora, 2017, s. 261). Dette vil være av spesiell relevans for å følge personer fra barne- og ungdomsalder og opp til voksen alder.

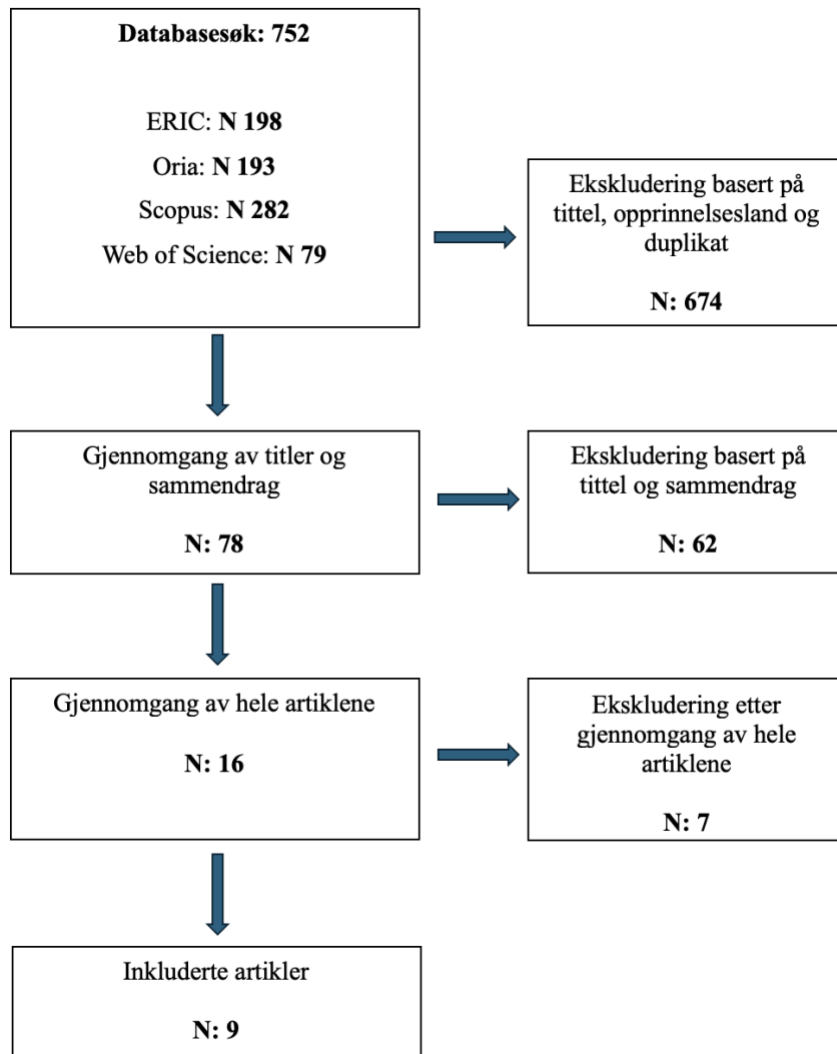
Følgende søkestrenger ble brukt:

- Bully* AND «long-term» AND child* AND school*
- Bully* AND «long-term» AND adult* AND consequence*
- Bully* AND «long-term» AND adult* AND school*
- Bully* AND adult* AND child* AND school*
- Bully* AND «long-term» AND longitudinal

Jeg startet søket mitt i SCOPUS fordi jeg først og fremst opplever dette som å være en god database. I tillegg inneholder den forskning fra alle fagområder, som gjør at jeg kan få et innblikk i hvordan litteraturen ser ut på tvers av flere faglige retninger. I dette søket brukte jeg to ulike kombinasjoner av søkeord. Dette ga noe ulikt treff, men flere artikler av relevans i begge søk. Videre søkte jeg i ERIC, som er en pedagogisk database og derfor naturlig for meg å bruke. Jeg søkte her for å se hvordan forskning på langvarige konsekvenser av mobbing ser ut innenfor det pedagogiske fagfelt. Dette ga meg flere treff, men få som var relevante for min oppgave. Videre søkte jeg i Web of Science, som også inneholder alle fagområder. Denne databasen ga meg færrest treff, men flere av relevans. Til nå har jeg samlet opp en god del forskning til videre vurdering, men valgte allikevel å avslutte søket i Oria. Her dukket det opp mye av den samme litteraturen som fra de tidligere databasene, men også noen nye.

Jeg opplevde altså å få langt flere søk i de generelle databasene enn de pedagogiske, noe som kan foreslå at dette ikke er et mye forsket på tema innenfor dette fagfeltet.

Figur 3 Flytskjema for datainnsamling

Ved hjelp av fire databaser fikk jeg til sammen 752 treff ut fra søkeordene som ble brukt. Av disse ble 674 artikler ekskludert basert på tittel, land og eventuelle duplikater. Videre ble 78 forskningsartikler lastet ned til EndNote, hvor 62 artikler ble ekskludert basert på tittel og abstract. Jeg satt dermed igjen med 16 artikler til full gjennomlesing. Noen av disse falt allikevel litt utenfor oppgavens fokus, og jeg endte til slutt opp med 13 artikler som jeg vurderte som svært relevante for å kunne besvare oppgavens problemstilling. Ni artikler ble funnet gjennom søket i de ovennevnte databasene, mens fire ble funnet ved hjelp av snøballmetoden.

Tabell 2 Søketablell

Dato	Database	Søkeord	Avgrensninger	Treff	Til gjennomgang
17.01.24	SCOPUS	Bully* AND «long-term» AND child* AND school*	2009-2024, Norsk og Engelsk	220	4
17.01	SCOPUS	Bully* AND "long-term" AND consequence* AND adult*	2009-2024, Norsk og Engelsk	62	4
27.02.24	ERIC	bully* AND school* AND adult* AND child*	2009-2024, Norsk og Engelsk	198	0
28.02.24	Web of Science	Bully* AND "long-term" AND adult* AND school*	2009-2024, Norsk og Engelsk	79	6
01.03.24	Oria	bully* AND "long-term" AND longitudinal	2009-2024, Norsk og Engelsk	193	2

Flere av artiklene omhandler eksklusivt personer som har vært offer for mobbing, og virker som å være den mobberollen det er forsket mest på. For å kunne undersøke de langvarige konsekvensene av mobbing blant flere roller, har jeg derfor vektlagt artikler som også omhandler mobber og mobber/offer.

Underveis i søket har jeg sett at *peer victimization* er et begrep som går igjen i flere forskningsartikler. Jeg har derimot valgt å ekskludere litteratur som bruker dette begrepet fordi jeg har opplevd at dette kan defineres ulikt. Eksempelvis bruker noen det til å forklare mobbing, mens andre har brukt det som en av flere former for trakassering. Å kun forholde seg til begrepet *bullying* gjorde det dermed lettere å finne forskning som spesifikt omhandler mobbing. Noen artikler er ekskludert på bakgrunn fokuset i oppfølgingen, og at dette ikke treffer problemstillingen. Dette er eksempelvis de som spesifikt fokuserer på en etnisk gruppe, seksuell legning, eller digital mobbing som en individuell arena. Annen forskning som falt utenfor oppgavens fokus inneholder forslag til tiltak i skolen, og fokus på *en rekke* svekkede miljøfaktorer i ung alder, inklusiv mobbing.

Til tross for at jeg inkluderte hele den vestlige verden i søket mitt, valgte jeg allikevel å begrense litteraturen til Europa og USA i den endelige utvelgelsen. Grunnen til at jeg valgte å inkludere USA, og ikke bare forholde meg til Europa, er hovedsakelig grunnet de longitudinelle studiene som er utført i USA. Noen av disse har vært av svært stor relevans for temaet mitt, og blir i tillegg ofte referert til i andre forskningsartikler. Ved å inkludere USA fant jeg også andre relevante studier som satte søkelys på flere mulige konsekvenser som kan ha en sammenheng til mobbing.

Tabell 3 Inkludering- og ekskluderingskriterier

	Inkludering	Ekskludering
Opprinnelsesland	Europa og USA	Øvrige land
Språk	Norsk og Engelsk	Øvrige språk
Publiseringsdato	2009 til 2024	Alt før 2009
Innhold	Mobbing som barn og/eller ungdom, oppfølging i ung voksen/voksen alder, longitudinelle studier, fødselskohort, oppfølging som omhandler livskvalitet	Peer-victimization, oppfølging i ungdomsalder, tiltak, etniske grupper, seksuell legning, digital mobbing, flere svekkede miljøfaktorer i ung alder
Type utgivelse	Fagvurderede artikler, kvalitativ og kvantitativ	Masteroppgaver, litteraturstudier

3.2.2.2 Oppgavens kvalitet i lys av validitet

Når man skal utføre en slik oppgave er det noen grunnleggende punkt man bør ta hensyn til for å styrke oppgaven og det den har som hensikt å undersøke. Denne oppgavens kvalitet vil vurderes ut fra dens *validitet*, eller gyldighet. Dette handler om hvorvidt datainnsamlingen er relevant for forskningsspørsmålet, altså om forskning jeg har funnet om langvarige konsekvenser av mobbing faktisk kan gi svar på dette. Litteratur som omhandler validitet er i stor grad knyttet til kvantitativ og kvalitativ forskning, og mindre om litteraturstudier. Jeg velger allikevel å ta utgangspunkt i dette for å undersøke oppgavens validitet.

Det første omhandler *begrepsvaliditet*, og angår graden av samsvar mellom begrepet slik det defineres teoretisk og begrepet slik jeg har lykkes med å operasjonalisere det (Kleven, 2014, s.86). I denne oppgaven vil det bety hvorvidt jeg har brukt *langvarige konsekvenser av mobbing* på riktig måte i søk av litteratur. Dette har jeg gjort ved å redegjøre for hvordan mobbebegrepet har blitt og blir forstått i dag og hvilke begreper jeg har brukt, i tillegg til å presentere søkestrengene for valg av forskningsartikler som kan knyttes tettest mulig opp mot min problemstilling. Jeg har eksempelvis valgt bort noen studier etter å ha lest dem nøyere fordi dataene og funnene ikke traff problemstillingen. For å videre sikre oppgavens validitet vil jeg i slutten av oppgaven diskutere begrepet om langvarige konsekvenser og hvorvidt kvantitative studier kan gi tilstrekkelig svar på hva dette innebærer, eller om det også er behov for mer kvalitativ forskning.

Det andre fokuset på validitet omhandler *representativitet*. Dette betyr hvorvidt de utvalgte artiklene er representative for populasjonen (Kleven, 2014, s. 125). Jeg har valgt å besvare problemstillingen ved hjelp av ulike perspektiver, funn og populasjoner. Dette er blant annet for å forhindre bias, slik at jeg ikke velger forskning som eksplisitt

støtter opp en spesifikk teori, men som også kan gi ulike resultater. Dette vil vise til en mangfoldighet i den valgte litteraturen. Jeg har også tatt i betraktning forskningsartikler som har vært såkalt «banebrytende» innenfor temaet det forskes på, og som ofte blir sitert eller publisert i høyt vurderte tidsskrifter (Copleand et al., 2013; Takizawa et al., 2014; Wolke et al., 2013). De tre ovennevnte studiene er høyt siterte og fra tidsskrifter som kan regnes som ledende innenfor deres fagfelt. Noe som derimot kan svekke oppgavens representativitet er dens overrepresentasjon av mobbeofre, eller i større grad underrepresentasjon av mobber og mobber/offer. Seks av de utvalgte artiklene omhandler eksplisitt mobbeofre og kan begrunnes ved at store deler av forskningen på området fokuserer på disse personene.

Videre vil det tas i betraktning oppgavens indre og ytre validitet. *Indre validitet* handler om sammenhengen mellom konklusjonen og de studerte artiklene, altså om artiklene kan besvare spørsmålet om de langvarige konsekvensene av mobbing. Studien er av høy validitet hvis det er en logisk sammenheng mellom utformingen av studien og funnene, og spørsmålet man ønsker svar på (Tjora, 2017, s. 231). Studier jeg vurderte som å kunne vise til en *høy validitet* er de som hovedsakelig undersøker påvirkningen eller sammenhengen mobbing kan ha til ulike deler av en persons voksne liv. Mye av tidligere forskning undersøker deltakernes fysiske og psykiske helse, men jeg ønsker å inkludere flere deler av livet deres som kan bli påvirket av mobbing. For å komme frem til hvilke områder som skulle inkluderes lagde jeg kategorier ut fra hovedfokuset til de mest interessante artiklene, og valgte dermed områdene som inneholdt flest forskningsartikler. Dette ga meg mulighet for variasjon, samt oppdage likheter og ulikheter innenfor et område. Funnene presenteres gjennom: helseutfall; utdanning, økonomi og sosiale relasjoner; kriminalitet. Studier jeg vurderte som å kunne gi *lav validitet* var blant annet alderen for oppfølging. Min oppgave undersøker barn involvert i mobbing opp til 18-års alderen, dermed ble forskning som hadde oppfølging da deltakerne var 18 år eller rett over, ekskludert. Med unntak av studier som også følger de opp senere.

Hvis resultatene er overførbare, viser det til en *ytre validitet*. Dette innebærer at resultatene gjøres gjeldende for de personene og situasjonene som er relevant for problemstillingen (Kleven, 2014, s. 124). Jeg har inkludert studier med ulike populasjoner, både geografisk og i alder. Mens de fleste artiklene forholder seg til Norden, er de resterende utført i USA og England. Dette kan reise spørsmålet om de er gyldige for den norske og nordiske konteksten, som miljø og skolesystemet. Hovedgrunnen for at disse artiklene allikevel ble inkludert er fordi de er viktige bidrag til temaet om langvarige konsekvenser av mobbing, og forskning på temaet er som sagt begrenset i Norge. En styrke kan være at dette gir mulighet for å undersøke hvordan langvarige konsekvenser kan være ulik geografisk. Noen av disse studiene undersøker både mobber, mobbeoffer og mobber/offer, noe som vil styrke spørsmålet om overførbarhet.

Validitet strekker seg også til hvordan dataen har blitt fortolket. I kapittel 5 som omhandler analysering av resultatene har jeg inkludert data fra kvantitative studier som både omhandler større funn av relevans og signifikans, samt mindre funn som også var interessant i forhold til oppgavens problemstilling. I de kvalitative studiene har jeg samlet og presentert funn innenfor alle temaene som ble diskutert gjennom intervjuene.

3.2.3 Gjennomgang og utførelse

I analysen av artiklene har jeg lest tilsvarende alt fra start til slutt. Jeg har prøvd å forstå tabellene i de kvantitative studiene så godt det har latt seg gjøre for å få en så god

forståelse for prosessen og de individuelle studiene som mulig, og forhindre ufullstendig eller feil forståelse av forskningen som en helhet. Jeg har lest artiklene både aktivt og kritisk for å kunne undersøke resultatene, likhet og ulikheter, tolkninger, samt hvordan jeg selv kan bruke dem i min oppgave. Noen var tyngre å lese, mens andre la frem studien på en ryddig og forståelig måte. Lengden på forskningsartiklene har vært varierende. Noen er derfor presentert med begrenset informasjon og ikke like omfattende. I analysen av artiklene har jeg delt opp funnene i underkategorier etter hvilke konsekvenser de kan tillegges.

Analysen kan blant annet være kronologisk, begrepsmessig eller tematisk (Grant & Booth, 2009). Grunnet omfanget av konsekvensene valgte jeg å dele opp resultatene etter tema. Ved å gjøre det på denne måten har jeg trukket ut temaer og mønster som dukket opp i de individuelle studiene, og samlet dem. Flere av studiene inkluderer flere utfall, og ved å gjøre det slik blir det ryddigere, samt lettere å gjenkjenne eventuelle likheter eller ulikheter mellom forskningen. Noen artikler som inkluderer ulike utfall presenterer dem på tvers av hverandre, noe som gjør det utfordrende å skille dem. Disse plasseres dermed hvor forskningens hovedfokus ligger. Konsekvensene som omhandler helseutfall, utdanning, økonomi og sosiale relasjoner er mer omfattende, mens forskning på kriminalitet er begrenset, noe som gjenspeiles i omfanget og diskusjonen. Analysen er altså utformet på bakgrunn av de ulike langvarige konsekvensene som blir funnet i forskningsartiklene.

4 Utvalgte artikler

I følgende kapittel vil jeg gi en kort oppsummering av de 13 forskningsartiklene jeg har valgt å studere. Dette vil gi et innblikk i hvordan de er utført og deres hovedfokus. Det vil også presenteres to artikler som er funnet ved hjelp av internettsøk.

4.1 Oppsummering av artiklenes innhold

Brimblecombe, N., Evans-Lacko, S., Knapp, M., King, D., Takizawa, R., Maughan, B., & Arseneault, L. (2018): Long term economic impact associated with childhood bullying victimisation.

Denne studien er utført i Storbritannia med informasjon hentet fra den britiske «National Child Development Study», en fødselskohort fra én uke i 1958. Fokuset er på barn som har vært offer for mobbing i alderen 7 og 11 år, og hvilke konsekvenser dette har hatt for deres økonomi som 50-åring. Mulige påvirkninger blir undersøkt både fra et individuelt ståsted, som jobbstatus, lønn og velferd, og fra et samfunnmessig ståsted, som kostnader relatert til bruk av helsetjenester for psykiske problemer og kostnader relatert til arbeidsledighet. Data er også samlet inn når deltakerne er 33 og 45 år.

Da de var barn ble det kontrollert for barnets IQ, skala av emosjonelle- og atferdsproblemer, familiens sosiale klasse og andre barndomsproblemer. Da deltakerne var 33 år ble det kontrollert for partnerskap, høyeste utdanningskvalifikasjon og psykiske plager. Dette kan gi en indikasjon på hvordan mobbing i barndom kan påvirke økonomiske utfall i middelalder, og ble målt separat for kvinner og menn.

Copeland, W.E., Wolke, D., Angold, A. & Costello, E. J. (2013): Adult Psychiatric Outcomes of Bullying and Being Bullied by Peers in Childhood and Adolescence.

Følgende artikkel baserer seg på datagrunnlaget til «The Great Smoky Mountain Study», en studie utført i Nord-Carolina, USA. 1420 barn deltok da de var 9 til 16 år. Her rapporterte de om hvorvidt de hadde blitt mobbet eller mobbet andre de siste tre månedene, og ble ut fra dette kategorisert som mobber, mobbeoffer, mobber/offer eller ingen av delene. Psykiske variabler som ble inkludert i barndom var angstlidelser, depressive lidelser, suicidalitet, atferdsforstyrrelser og stoffmisbruk- eller avhengighet. Fire sosiale/familiære problemer ble vurdert: lav sosioøkonomisk status, ustabil familiestruktur, dysfunksjonell familie og mishandling. Som voksen ble de fulgt opp da de var 19, 21 og 24-26 år. Diagnoser som ble vurdert var depressive lidelser, angstlidelser, suicidalitet, antisosial personlighetsforstyrrelse og alkohol- og marihuana misbruk/avhengighet. Grunnet «for få» deltakere som hadde forsøkt å ta selvmord (n=5) til at det kunne studeres separat fra idéer om det, ble suicidalitet studert i bredere forstand. Dette innebærer tilbakevendende tanker med et ønske om å dø, tilbakevendende selvmordstanker uten en spesifikk plan, selvmordsplaner eller selvmordsforsøk. Studiens mål er å undersøke om det å være involvert i mobbing, enten som mobber, offer eller begge deler i barndommen, forutsier psykiske problemer og suicidalitet i ung voksen alder etter å ha gjort rede for psykiske- og familiære problemer i barndommen.

Due, P., Damsgaard, M. T., Lund, R., & Holstein, B. E. (2009): Is bullying equally harmful for rich and poor children: A study of bullying and depression from age 15 to 27.

Denne studien har hentet data fra ungdomskohorten til «The Danish Longitudinal Health Behaviour Study (DLHBS)». 847 ungdommer ble vurdert da de var 15 år gammel, med en oppfølging da de var 19 og 27 år. Data ble innhentet gjennom et anonymt spørreskjema og inkluderte spørsmål om demografiske faktorer og sosial bakgrunn, levekår, psykososiale faktorer, selvrapportert helse og sykdom og helseatferd. Mobbing ble målt ved hjelp av spørsmål i første oppfølging, depresjon ble målt gjennom Major Depression Inventory (MDI) i andre oppfølging, og sosioøkonomisk posisjon i barndommen ble målt gjennom foreldrenes sosiale klasse. Målet med studien er å undersøke om deltakernes sosioøkonomiske posisjon i barndom endrer sammenhengen mellom det å bli mobbet i barndommen og symptomer på depresjon i ung voksen alder.

Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2011): Bullying as a predictor of offending, violence and later life outcomes.

Denne studien tar utgangspunkt i en longitudinell studie av 411 menn i Sør-London, England. Selvrapportert mobbing og kriminalitet ble hentet fra «Cambridge Study in Delinquent Development». Da deltakerne var 8-10 år ble det målt for to typer risikofaktorer. *Forklarende risikofaktorer* baserte seg på tendenser og egenskaper ved barnet, samt deres familiesituasjon. *Atferdsmessige risikofaktorer* omhandlet barnets antisosiale personlighet. Selvrapportert mobbing ble målt da deltakerne var 14 år. Lav jobbstatus og en sammensatt antisosial personlighetsvariabel ble målt da deltakerne var 18 år. Hoved utfall ble målt da deltakerne var 18, 32 og 48 år, og baserte seg på domfellelse og selvrapporterte lovbrudd, samt innhenting av egenrapporter om narkotikabruk. Et sammensatt mål på suksess eller fiasko i livet ble målt da de var 32 og 48 år ved hjelp av ni utfall: problemer med husrom, forholdsproblemer, sysselsettingsproblemer, involvert i slåsskamper, alkoholproblemer, rusmiddelbruk, selvrapporterte lovbrudd, engstelig eller deprimert og domfellelse i løpet av de siste fem årene. De ble fulgt opp til de var 48 år ved hjelp av fysiske intervjuer, og opp til 50 år med deres kriminelle rulleblad. Målet med studien er å undersøke i hvilken grad selvrapportert mobbing predikerer senere lovbrudd, i tillegg til rusmiddelbruk, alkoholproblemer, sysselsettingsproblemer, forholds problemer, og sammensatte mål på suksess eller fiasko i alderen 32 og 48 år.

Johansen, K. B. (2023): Helsekonsekvenser av mobbing – menneskene bak mobbetallene.

Denne kvalitative studien presenteres under kapittel 4.2 om «annen relevant forskning». Studien har intervjuet to kvinner som på tidspunktet for intervjuet er 50 år gammel. De opplevde begge å bli mobbet på barne- og ungdomsskolen, og har utfordringer i voksen alder. Forskeren kom i kontakt med Lea gjennom et Facebook innlegg, som igjen refererte henne videre til Kajsa.

Lidberg, J., Berne, S., & Frisé, A. (2023): Challenges in Emerging Adulthood Related to the Impact of Childhood Bullying Victimization.

Denne kvalitative studien har utført intervju av 15 personer som ble mobbet i barndom, og som lider av dårlig psykisk helse i ung voksen alder. Studien er en del av et svensk longitudinelt forskningsprosjekt som undersøker opplevelser av «Mobbing och Schola». Prosjektet startet med 967 barn som var 10 år. I barndom ble opplevelser av mobbing vurdert gjennom et selvrappporterende mål, mens psykiske symptomer ble vurdert ved å

bruke en skala kalt «Brief Symptom Inventory». Det ble videre utført tre intervjuoppfølgninger av mindre grupper. Intervjuene som ble utført da deltakerne var 14 og 25 år omhandlet kroppsbilde, mens intervjuet da de var 29 år fokuserte på de langvarige konsekvensene av mobbing. Sistnevnte er det intervjuet den gjeldende studien tar utgangspunkt i. Deltakerne består av ni kvinner og seks menn. Dette er personer som både har blitt mobbet da de var 10 år, og som hadde verst psykisk helse fra de var 24 og/eller 27 år gammel. Intervjuguiden til de semistrukturerte intervjuene bestod av temaer som omhandlet opplevelser av å bli mobbet i barndom, langvarige konsekvenser av å bli mobbet, og dens effekt på deres psykiske helse og kroppsbilde. Målet med studien er å undersøke de langvarige konsekvensene som tidligere mobbeofre opplever, i lys av de egenskaper som betegnes som spesifikke på veien mot å bli voksen.

Lund, R., Nielsen, K. K., Hansen, D. H., Kriegbaum, M., Molbo, D., Due, P., & Christensen, U. (2009): Exposure to bullying at school and depression in adulthood: A study of Danish men born in 1953.

Følgende artikkel tar utgangspunkt i en fødselskohort av menn født i København, Danmark i 1953. Studien er basert på en oppfølgingsstudie da deltakerne ble 51 år. Dette bestod av et spørreskjema og ble utført av 6094 personer. Depresjon blir her målt på to måter: gjennom Major Depression Inventory (MDI), et selvrappporterende spørreskjema, og gjennom et spørsmål: «Har en lege noen gang fortalt deg at du har en depressiv lidelse?». Ved sistnevnte fikk de et oppfølgingsspørsmål om når de fikk diagnosen. Personer som hadde det før de var 31 år ble ekskludert fra analysen. Studien har som mål å undersøke sammenhengen mellom det å bli mobbet på skolen og depresjon i voksen alder, samt om dette kan ha grunnlag i foreldrenes mentale helse og sosiale klasse som voksen.

Sigurdson, J. F., Undheim, A. M., Wallander, J. L., Lydersen, S., & Sund, A. M. (2015): The long-term effects of being bullied or a bully in adolescence on externalizing and internalizing mental health problems in adulthood.

Denne norske studien bruker data fra «The Youth and Mental Health Study», en populasjonsbasert studie med elever fra 22 skoler i Nord- og Sør-Trøndelag. 2464 ungdommer i alderen 14-15 år deltok i 1998, med en revurdering året etter, mens 1266 personer deltok i oppfølgingen da de ble 27 år i 2012. Som ungdom utførte de en spørreundersøkelse hvor de blant annet ble spurt om hvorvidt de hadde opplevd å bli mobbet og/eller vært aggressiv ovenfor andre. Ut fra svarene i spørreundersøkelsen ble de delt opp i fire grupper: 1) Mobbeoffer, 2) Aggressiv ovenfor andre, 3) Mobber/Offer, 4) Ikke involvert. Studien bruker begrepet «aggressiv ovenfor andre» istedenfor «mobber», fordi spørreundersøkelsen ikke begrenset aggressivitet til å kun gjelde ovenfor jevnaldrende. I voksen alder ble data samlet inn elektronisk, hvor psykiske helseproblemer ble målt gjennom selvrappotering, depressive symptomer gjennom et spørreskjema og psykososial funksjon gjennom spørsmål relatert til sinnstilstand. I tillegg fikk de spørsmål om de har mottatt hjelp for psykiske helseproblemer i løpet av det siste året eller tidligere, og eventuelt hvordan. Studiens mål er å undersøke sammenhenger mellom det å være involvert i mobbing som ungdom med eventuelle psykiske helseproblemer som voksen gjennom internaliserende og eksternaliserende vansker.

Sigurdson, J. F., Wallander, J., & Sund, A. M. (2014): Is involvement in school bullying associated with general health and psychosocial adjustment outcomes in adulthood?

Følgende studie har samlet inn data fra «The Youth and Mental Health Study» av 2464 ungdommer i alderen 14-15 år i Trøndelag, Norge. I ungdomsalder ble deltakerne spurt om hvorvidt de har blitt mobbet eller vært aggressiv ovenfor andre, og ble delt opp ut ifra deres involvering i mobbing. Sosioøkonomisk status og etnisitet ble også inkludert i ungdomsalder. I oppfølgingen hadde deltakerne en gjennomsnittsalder på 27 år. I tillegg til spørsmål utviklet for selve studien ble det også målt for helseutfall og sosial tilpasning. Spørsmål inkluderte deres bosituasjon, yrke og utdanning, den generelle helsen og annen kroppsskade, lovlige rusmidler, hodepine, bruk av tobakk, alkohol og ulovlige rusmidler, samt adaptiv fungering. Målet med studien var å undersøke sammenhengen mellom det å være involvert i mobbing i ungdomsalder, og selvrapportert generell helse og psykososial tilpasning i ung voksen alder.

Sourander, A., Gyllenberg, D., Klomek, A. B., Sillanmäki, L., Ilola, A.M., & Kumpulainen, K. (2016): Association of Bullying Behavior at 8 Years of Age and Use of Specialized Services for Psychiatric Disorders by 29 Years of Age.

Denne studien tar utgangspunkt i data fra «Finnish Nationwide 1981 Birth Cohort Study». Informasjon fra 5034 barn født i 1981 ble samlet inn. De ble fulgt fra de var 8 år i 1989 til de ble 29 år i 2010. Data ble innhentet ved hjelp av spørreundersøkelser av foreldre, barn og lærere. Spørsmål omhandlet blant annet hvorvidt barnet mobber andre eller selv blir mobbet, og hvor ofte. Ut fra svarene ble deltakerne delt opp i fire grupper: 1) Hverken mobbet eller blitt mobbet 2) Mobbet andre 3) Blitt mobbet 4) Både mobbet og blitt mobbet. Da deltakerne var 8 år ble de målt for psykiske symptomer. Familievariabler som ble tatt i betraktning var foreldrenes utdanningsnivå basert på om enten mor eller far hadde fullført minst 12 år skolegang. Familiestrukturen baserte seg på om barnet bodde med begge biologiske foreldre, eller om en annen form for bosituasjon var gjeldende. Som voksen ble følgende psykiske lidelser inkludert: schizofreni og andre psykotiske lidelser; depressive lidelser; angst, stressrelaterte, tilpasnings- og somatoforme lidelser; spiseforstyrrelser; og rusmiddellidelser. Målet med denne studien er å undersøke hvorvidt barn som er involvert i mobbing når de er 8 år og uten psykiske problemer, predikerer psykiske helse utfall i voksen alder.

Sourander, A., Klomek, A. B., Kumpulainen, K., Puustjärvi, A., Elonheimo, H., Ristkari, T., Tamminen, T., Moilanen, I., Piha, J., & Ronning, J. A. (2011): Bullying at age eight and criminality in adulthood: findings from the Finnish Nationwide 1981 Birth Cohort Study.

Denne studien tar utgangspunkt i data fra «Finnish Nationwide 1981 Birth Cohort Study». Barn, foreldre og lærere ble spurt om hvorvidt barnet mobber eller blir mobbet og hvor ofte som 8-åring. Faktorer som ble tatt i betraktning i barndom var den totale psykopatologiske scoren hos barnet, samt informasjon om foreldrenes utdanningsnivå. I voksen alder ble det samlet inn data fra «National Police Registry». Informasjon om registrerte kriminelle lovbrudd ble samlet inn fra 5351 deltakere (2712 gutter og 2639 jenter) over en 4 års periode, fra året deltakerne ble 23 til og med det året de ble 26 år. Mannlige deltakere ble delt inn i 1) ingen lovbrudd, 2) kun ett lovbrudd, 3) to eller tre lovbrudd, 4) fire eller fem lovbrudd, og 5) flere enn fem lovbrudd. Hos kvinner ble gruppene 3-5 samlet, grunnet lavere tall. Kriminalitet ble delt opp i fem kategorier: rusmiddel, vold, eiendom, trafikale lovbrudd og fyllekjøring. Mindre trafikkforseelser, som

kommunale parkeringsbøter, ble ekskludert. Målet med studien er å undersøke om mobbing i 8-års alderen kan påvirke kriminalitet i ung voksen alder.

Takizawa, R., Maughan, B. & Arsenuit, L. (2014): Adult Health Outcomes of Childhood Bullying Victimization: Evidence From a Five-Decade Longitudinal British Birth Cohort.

Denne studien tar utgangspunkt i data fra den britiske «National Child Development Study» med personer født i 1958. Data ble innhentet fra deltakere hvor foreldre rapporterte om offergjøring for mobbing i en alder av 7 og 11 år med oppfølging da de var 23 og 50 år. Selv om dette legger grunnlaget for studien ble de også fulgt opp da de var 16, 33, 42, og 45 år. Som barn ble det tatt i betraktning barnets IQ, skala for internaliserende- og eksternaliserende atferdsproblemer, familiens sosiale klasse basert på far sitt yrke og problemer i barndommen. Da deltakerne var 45 år utførte de et spørreskjema som omhandlet eksponering for en rekke problemer i barndommen, samt en vurdering av depresjon og angstlidelser, suicidale tanker og alkoholavhengighet. Da de var 50 år ble de spurt om faktorer som omhandler sosioøkonomiske utfall, sosiale relasjoner og velvære. Studien har som mål å undersøke sammenhengen mellom det å bli mobbet som barn med psykiske plager og den generelle helsen både i ung voksen alder og middelalder.

Wolke, D., Copeland, W. E., Angold, A., & Costello, E. J. (2013): Impact of Bullying in Childhood on Adult Health, Wealth, Crime, and Social Outcomes.

Denne studien bruker data fra «The Great Smoky Mountain Study». I barndom blir deltakerne fulgt fra de er 9 til 16 år, med oppfølging når de er 19 til 26 år. Studien undersøker helse, risikofylt eller ulovlig atferd, velstand og sosiale relasjoner blant barn som har vært involvert i mobbing. Studien har også gjort rede for familiære- og psykiske problemer i barndommen. Dette inkluderer familiens sosioøkonomiske status, stabilitet, dysfunksjon og mishandling, samt depresjon, angst, atferdsforstyrrelse og stoffbruk i barndommen. Som voksen ble alle utfall vurdert gjennom intervjuer, unntatt offisielt registrerte straffbare handlinger. Helse inkluderte fysisk- og psykisk helse og sykdom. Risikofylt eller ulovlig atferd inkluderte offisiell siktelse for en forbrytelse, samt selvrapportering av ulike handlinger innenfor antisosial atferd. Velstand regnes som å ha gjort det bra finansielt og i utdanning. Sosiale relasjoner ble vurdert gjennom selvrapportering av sivilstatus, foreldreskap og skilsmissestatus, samt kvaliteten av relasjonen til foreldre, samboer eller partner og venner. Målet med studien er å undersøke om mobbing i barndom påvirker helse, velferd, kriminalitet og sosiale relasjoner i voksen alder.

Östberg, V., Modin, B., & Låftman, S. B. (2018): Exposure to School Bullying and Psychological Health in Young Adulthood: A Prospective 10-Year Follow-Up Study.

Denne studien har hentet data fra «Swedish Level-of-Living Survey (LNU)», nærmere bestemt «Child LNU» av barn i alderen 10-18 år, og «LNU 2010» av de samme personene ti år senere. 1290 barn deltok, mens 813 ble inkludert i oppfølgingen. Variabler som ble tatt i betraktning i barne- og ungdomsalder var mobbing i skolen, sosioøkonomiske forhold, relasjon til voksne, relasjon til jevnaldrende og helse. Sistnevnte inkluderte selvrapporterte psykiske plager og negativt selvbylde, samt foreldrerapporterte psykiske plager og sykdom/funksjonsnedsettelse hos barna. Deltakernes psykiske plager, samt deres sosiale og økonomiske forhold ble vurdert i

voksen alder. Målet med denne studien er altså å undersøke om det å bli mobbet i skolen har en sammenheng med psykiske plager som ung voksen.

4.2 Annen relevant forskning

Her vil jeg presentere en fagartikkel som er publisert i det norske tidsskriftet *Spesialpedagogikk* (Johansen, 2023). Den er funnet gjennom internettsøk, og er dermed ikke en del av databasesøket. Likevel er den svært relevant for å besvare problemstillingen om de langvarige konsekvensene av mobbing.

4.2.1 Kvalitativt intervju – Kajsa og Lea

Kajsa og Lea er to kvinner i 50-årene som opplevde mobbing hele barneskolen og ungdomsskolen (Johansen, 2023).

Kajsa ble utsatt for verbal mobbing på barneskolen. Hun var skoleflink, men skulket mye grunnet mobbing. Da hun var på skolen, gjemte hun seg i friminuttene. Hun fikk kommentarer på klærne, utseendet og vekten sin. På slutten av barneskolen fikk hun seg en gruppe venninner som alle opplevde å bli mobbet, men som pleide å møtes i helgene. Alle i denne gjengen utviklet spiseforstyrrelser. På ungdomsskolen opplevde hun både verbal og psykisk mobbing. Hun ble sosialt ekskludert av jevnaldrende, og til og med av vennene hun fikk på barneskolen. Dette førte til at hun ble mer tilbaketrukket og innadvendt, både faglig og sosialt. Hun endte opp med å sitte alene i friminuttene og brukte lesing som en overlevelsesstrategi. I dag har Kajsa hovedfag og jobber i en administrativ stilling ved en høyere utdanningsinstitusjon. Hun har fått diagnosen PTSD, sosial angst, og tidligere opplevd depressive lidelser.

Lea var sjenert, men skoleflink. Hun rakk opp hånda mye, men snakket ikke i andre sammenhenger. På barneskolen opplevde hun både psykisk, verbal og fysisk mobbing. Hun ble fysisk mobbet av guttene og verbalt mobbet av jentene. Hun forklarer én av de verste episodene å være da en gjeng med gutter etter skoletid fulgte etter henne i skolegården, holdt henne fast og forsøkte å tenne på klærne hennes. Hun ble jevnlig forfulgt og mobbet på skoleveien hjem, dyttet og kalt stygge ting. På ungdomsskolen ble hun utsatt for verbal og psykisk mobbing. Hun ble flyttet til en ny klasse, men mobbingen fortsatte. Hun hadde to venninner, men de var tre år yngre og gikk dermed ikke på samme skole. Hun var ensom både på skolen og fritiden, og brukte skolearbeidet som en unngåelsesstrategi. Da hun begynte å studere utviklet hun dårlig psykisk og fysisk helse. Hun opplevde angst da hun var ung, men skjønte ikke dette før hun ble voksen. I dag har Lea doktorgrad, jobber i høyere utdanning og er 50 prosent ufør. Hun har både sosial angst og depresjon, og sliter fysisk med magesmerter. Opplevelsene til Kajsa og Lea er noe ulik, men begge opplever konsekvenser som følge av dette og mottar oppfølging fra psykolog i dag (Johansen, 2023).

4.3 Vurdering av artiklene

En narrativ litteraturstudie er en oppsummering og vurdering av kunnskap innenfor et forskningsfelt, som gir mulighet til å kritisere, forene og bygge på eksisterende forskning. Jeg vurderer de 13 artiklene som å gi tilstrekkelig grunnlag for å kunne drøfte de langvarige konsekvensene av mobbing. Fire artikler ble funnet ved hjelp av referanselistene til andre forskningsartikler (Copeland et al., 2013; Farrington et al., 2011; Sigurdson et al., 2014; Sourander et al., 2014), mens de resterende ni artiklene ble funnet gjennom søk i databaser. Alle artiklene er kvantitative studier, med unntak av to kvalitative studier, hvor den ene ble funnet gjennom internettsøk.

En mulig begrensning er at flere av artiklene baserer seg på datagrunnlag fra samme forsknings studie. Fire studier representeres altså med to artikler hver, noe som kan bidra til begrenset variasjon. En annen begrensning er temaets mangel på kvalitative studier. Dette kan bidra til manglende representasjonen av de subjektive følelsene personer som har vært involvert i mobbing innehar. En mulig styrke i utvalget kan være at flere av forskningsartiklene måler omtrentlige like faktorer i barndommen, blant annet psykisk helse, barndomsproblemer og foreldrenes utdanningsnivå. I tillegg er en større andel av forskningsartiklene fra Norden, noe som kan styrke graden av relevans for det norske skolesystemet- og miljøet.

5 Resultater

Denne delen av oppgaven gjør rede for funnene i de utvalgte artiklene i kapittel 4. Alle studiene følger deltakerne i barne- og ungdomsalder fra de er 7 til 18 år, og alder i oppfølgingen strekker seg fra 18 til 50 år. Med et så bredt aldersspenn vil man kunne undersøke hvordan ulike konsekvenser både kan forklares og muligens endres i løpet av livet til personer som på en eller annen måte har vært involvert i mobbing. Begrepene mobber, mobbeoffer og mobber/offer vil brukes i samtlige studier for å vise hvem det refereres til. Artiklene presenteres som individuelle avsnitt under.

5.1 Mobbing

Mobbing i skolen er et fenomen som har vært til stede lenge. Det er et tema som er mye forsket på og som er i media støtt og stadig. Hvordan og hvor ofte barn og unge mobber eller blir mobbet kan variere, og er viktig å ta i betraktning når det kommer til mulige konsekvenser de kan oppleve som følge av dette.

To ulike studier har funnet at henholdsvis 44.3 prosent og 38 prosent av deltakerne opplevde å bli mobbet i barne- og ungdomsalder (Due et al., 2009; Lund et al., 2009). Generelt rapporteres mobbing som å oftere skje «av og til» eller «én gang» enn «ofte» eller «mer enn én gang» (Brimblecombe et al., 2018; Copeland et al., 2013; Takizawa et al., 2014). I studien til Sourander et al. (2011) rapporterte 9 prosent menn og 0.9 prosent kvinner om at de har mobbet andre «ofte», mens henholdsvis 47 prosent og 23 prosent mobbet andre «av og til».

Mobbing har blitt funnet å være dobbelt så vanlig i barndom som i ungdomsalder (Copeland et al. 2013). Flere studier rapporterer om at offergjøring for mobbing er høyere blant gutter enn jenter (Brimblecombe et al., 2018; Takizawa et al., 2014; Östberg et al., 2018). I studien til Copeland et al. (2013) var andelen gutter som ble mobbet noe høyere enn jenter, men ikke signifikant nok til å utgjøre en forskjell, mens mobber og mobber/offer var mer sannsynlig å være gutter. Størrelsen på gruppene blir ofte delt opp slik at den største prosentandelen er de som ikke er involvert i mobbing, etterfulgt av mobbeoffer, mobber og til slutt mobber/offer som den minste gruppa (Copeland et al., 2013; Sigurdson et al., 2015; Sigurdson et al., 2014; Wolke et al., 2013). Det er altså en større andel som opplever å være offer for mobbing enn de som utfører mobbingen.

5.1.1 Opplevelser av mobbing

Et stort funn i studien til Lidberg et al. (2023) var deltakernes opplevelse av å bli mobbet over en lang periode. For noen startet mobbingen allerede i barnehagen, men hos de fleste fant mobbingen sted fra 1. til 6. trinn, og da spesielt fra 4. til 6. trinn. Flere opplevde også mobbing gjennom hele skoleløpet. Deltakerne forklarer at mobberne hadde bemerket «noe» de oppfattet som rart eller unormalt som ble brukt mot dem. Dette omhandlet ofte utseendet deres, både ansiktstrekk, fødselsmerker, kroppshår, vekst, utenlandske trekk eller at de «bare ser merkelige ut» (Lidberg et al., 2023). Kroppsstørrelse var allikevel det mobbeofrene i størst grad fikk kommentarer på, spesielt det å bli kalt «tykk/feit». De beskriver at uansett hva de gjorde eller endret på av utseendet så rettet mobberne fortsatt sine kommentarer mot dem.

Flere av deltakerne opplevde også å bli ekskludert av jevnaldrende, og ble nektet å delta i ulike aktiviteter (Lidberg et al. 2023). Dette blir beskrevet som å være en konstant prosess, dog ikke alltid synlig. Eksempelvis forklarte én av deltakerne hvordan jevnaldrende pleide å uttrykke misnøye når han dukket opp, men ikke noe som nødvendigvis var ment for at han skulle høre (Lidberg et al., 2023). Ved å bli ekskludert av jevnaldrende gjorde de seg enda mer ekskludert ved å ikke delta i aktiviteter eller å gjøre seg anonyme, som igjen førte til ensomhet. En annen deltaker forklarer eksempelvis hvordan han var en svært sosial person inntil 4. trinn, men fra og med 7. trinn begynte det sosiale å forsvinne før han på ungdomsskolen hadde trukket seg helt tilbake (Lidberg et al., 2023). Andre deltakere forklarer på sin side at de hadde venner som var snille og inkluderende, til tross for mobbingen som andre jevnaldrende utsatte dem for.

De fleste deltakerne opplevde manglende hjelp fra skolen og oppfattet det som at skolen ikke forstod, eller at de ikke ville eller kunne tilby hjelp og/eller støtte (Lidberg et al., 2023). Noen av deltakerne opplevde også en manglende støtte fra lærere. Det er tilfeller hvor de har fortalt læreren om mobbingen, og i gjengjeld sier læreren at de selv må ta ansvar for å unngå mobberne, eller gjøre som de sier (Lidberg et al., 2023). Én av deltakerne mente det ikke var en sammenheng mellom mobbingen han ble utsatt for og hans dårlige psykiske helse. Da han fortalte læreren sin om mobbingen som foregikk så grep læreren inn umiddelbart og fikk stoppet mobbingen. I motsetning til dette så opplevde de fleste foreldrene til mobbeofrene at mobbingen kun stoppet ved å bytte skole eller gjennomføre grunnskolen.

Alle deltakerne som opplevde dårlig psykisk helse som voksen, beskrev også hvordan de opplevde dette i tiden da mobbingen skjedde (Lidberg et al., 2023). Dette gjelder både depresjon, angst med panikk lignende symptomer og noen ganger selvmordstanker. Én av deltakerne ble innlagt på psykiatrisk institusjon i ett år, byttet skole og klarte å komme seg bort fra mobberne. Nesten alle deltakerne mente at det var en sammenheng mellom mobbingen de ble utsatt for som barn og deres dårlige psykiske helse som ung voksen. Én av deltakerne uttrykte også omfattende sosial angst, og mente at dette kunne være et direkte resultat av å bli mobbet. To personer i studien mente at mobbing *ikke* hadde en direkte sammenheng til deres dårlige psykiske helse, men snakket likevel om hvordan det å bli mobbet hadde påvirket deres måte å handle i sosiale situasjoner på, samt hvordan de hadde blitt sensitive til situasjoner hvor de selv eller andre ble ekskludert (Lidberg et al., 2023). Flere prøvde å undertrykke opplevelsene deres om å være et mobbeoffer.

5.2 Helseutfall

Psykisk og fysisk helse blant personer som har vært involvert i mobbing får stadig mer fokus, og er et av de mest fremtredende forskningsområdene innen langvarige konsekvenser etter mobbing.

5.2.1 Generell helse

I studien til Wolke et al. (2013) hadde mobber/offer verst helseutfall i voksen alder. De hadde økt sannsynlighet for å ha blitt diagnostisert med en alvorlig sykdom og en psykisk lidelse, hyppig røyking og langsom bedring fra en sykdom. Både mobbeoffer og mobber hadde økt sannsynlighet for psykiske problemer og hyppig røyking.

I studien til Sigurdson et al. (2014) rapporterte både mobbeoffer og mobber/offer om dårligere generell helse og kroppslig skade i voksen alder sammenlignet med de som

ikke var involvert i mobbing. Mobber/offer hadde nesten tre ganger høyere risiko for dårlig generell helse sammenlignet med ikke-involverte personer. Mobbeofre rapporterte om lovlige rusmidler og hodepine, og de hadde også større sannsynlighet for å bruke ulovlige rusmidler sammen med de aggressive (mobber). Sistnevnte hadde over tre ganger så høy risiko for bruk av ulovlige rusmiddel sammenlignet med ikke-involverte, og hadde størst problematisk alkoholbruk. Resultatene skilte seg ikke så mye før og etter justering for kjønn og sosioøkonomisk status, noe som styrker funnene på tvers av disse variablene (Sigurdson et al., 2014).

Takizawa et al. (2014) har fulgt mobbeofre fra barndom og opp til 50-års alderen. Studien viste at det å bli mobbet hadde en sammenheng med dårligere generell helse og høyere nivå av psykologisk stress både i en alder av 23 år og 50 år, hvor sistnevnte også hadde dårligere kognitiv funksjon. Mobbeofre hadde ofte høyere risiko for depresjon, angst og suicidalitet da de var 45 år. Depresjon ble også funnet hos de som ble mobbet av og til. Det ble ikke funnet økt forekomst av alkoholavhengighet for deltakerne i en alder av 50 år.

5.2.2 Psykiske plager- og lidelser

En følelse av usikkerhet blir i studien til Lidberg et al. (2023) beskrevet som å være en konsekvens av mobbing, både i måten de relaterer til seg selv på og omgivelsene sine i ung voksen alder. Én av deltakerne beskriver tanker om å ikke være god nok og usikker på hvordan de ser ut, mens en annen forklarer at uansett hvor mye de forsøker å jobbe med usikkerheten så er den fortsatt der hele tiden. Noen deltakere oppfatter hele identiteten deres som å være formet av tidligere opplevelser av å bli mobbet gjennom «psykologiske arr». Følelsen av å være verdiløs har blitt en del av identiteten deres, og påvirker hvordan de ser på seg selv og kroppen sin, som blant annet har ført til problemer med intimitet, følelsen av kroppsskam og spiseforstyrrelser. De mente at dette skyldtes å konstant bli fortalt at de var stygge, overvektige og hadde ekle kroppere i årene de ble mobbet. Noen deltakere oppfattet en direkte sammenheng mellom mobbing i barndommen og utviklingen av anoreksi og bulimi i ung voksen alder. Å bli mobbet førte ofte til tillitsproblemer, som førte til ensomhet som igjen opplevdes å forårsake depresjon og angst. Deltakerne oppfatter både angst og depresjon som å være langvarige konsekvenser av mobbing. Flere føler på en frustrasjon og et sinne over ansatte i skolen som ikke grep inn da mobbingen fant sted.

Copeland et al. (2013) har i sin studie fulgt deltakerne fra de er barn til de er unge voksne. I barne- og ungdomsalder ble psykiske problemer, sosiale- og familiære problemer, samt suicidalitet i størst grad rapportert hos mobbeofre og mobber/offer. Det var høyere nivå av atferdsforstyrrelser og familievansker blant de som var mobber og mobber/offer, men ikke emosjonelle lidelser. Atferdsforstyrrelser ble funnet hos 16.3 prosent av mobbeofre, 60.7 prosent mobbere og hele 88.3 prosent av mobber/offer. Som ung voksen var mobbeoffer og mobber/offer i større risiko for å ha psykiske lidelser sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing. Angstlidelser ble funnet hos 32.2 prosent av mobber/offer og 24.2 prosent av mobbeoffer. Mobber/offer hadde høyere nivå av alle former for depressive lidelser og angstlidelser, samt suicidalitet. Sistnevnte ble funnet hos 2 prosent mobbere, 5.7 prosent av de ikke-involverte, 9 prosent mobbeofre, og 24.8 prosent mobber/offer. Mobbere hadde økt risiko for antisosial personlighetsforstyrrelse, samt problemer med alkohol og marihuana (Copeland et al., 2013).

Videre undersøkte Copeland et al. (2013) hvorvidt de langvarige konsekvensene i voksen alder var en direkte effekt av problemer i barndommen. Mobbere fortsatte å være i risiko for antisosial personlighetsforstyrrelse, men ikke for depressive lidelser og angstlidelser. Mobbeofre var fortsatt i risiko for angstlidelser, mens assosiasjonen til depressive lidelser ikke lenger var statistisk signifikant. Mobber/offer var i risiko for både depressive lidelser og panikklidelse, men ikke angstlidelser. Menn hadde 18.5 ganger høyere sannsynlighet for suicidalitet, og kvinner hadde 26.7 ganger høyere sannsynlighet for agorafobi sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing (Copeland et al., 2013).

En lignende studie gjennomført av Sourander et al. (2016) undersøker om psykiske lidelser diagnostisert i voksen alder hadde en sammenheng med mobbing som barn. Mobbere hadde færrest psykiske lidelser som voksen (19.9 prosent), etterfulgt av mobbeoffer (23.1 prosent) og mobber/offer med flest (31.2 prosent). Til sammenligning hadde 11.5 prosent av de som ikke var involvert i mobbing psykiske lidelser. Mobber/offer hadde høyest prosentandel innen hver enkelt diagnose som ble undersøkt i voksen alder, mens mobbere hadde minst prosentandel innen alle diagnoser unntatt rusmiddelbruk. Mannlige mobber/offer og kvinnelige mobbeofre hadde høyest grad av psykiske lidelser, unntatt depresjon hos kvinner som var noe høyere blant mobbere. Kun seks kvinner informerte om å være mobber/offer, og ingen av disse rapporterte om en psykisk lidelse. Kun én mannlig deltaker hadde blitt diagnostisert med en spiseforstyrrelse, og ble vurdert som «ikke aktuell». Spiseforstyrrelser ble dermed kun rapportert hos kvinner som var mobbeoffer og de som ikke var involvert i mobbing.

I studien til Sigurdson et al. (2015) hadde alle som var involvert i mobbing som barn signifikant høyere nivå av totale-, internaliserende- og eksternaliserende vansker i voksen alder når de ble sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing. Oppmerksomhetsvansker var signifikant høyere blant mobber/offer i voksen alder, mens depressive symptomer var høyere blant mobbeofre og de som er aggressiv overfor andre (mobber). Dette endret seg derimot da de justerte for den grunnleggende mentale helsen fra ungdomsalder, hvor depressive symptomer kun forble signifikant hos mobbeofre. Studien anså det som overraskende at det ikke ble rapportert om signifikant forhøyede depressive symptomer hos mobber/offer. Da det ble justert for både kjønn, foreldrenes sosioøkonomiske status og den grunnleggende mentale helsen, økte involvering i mobbing oddsen for å rapportere om høye nivåer av problemer på tvers av psykiske helseutfall, sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing. Da studien vurderer de som scorer høyt på mentale helseproblemer opp mot de som scorer lavt-til middels så har mobbeofre og de aggressive et høyt nivå av internaliserende vansker, men ikke lenger depressive symptomer. Sammenlignet med de som ikke er involvert i mobbing ble funksjonsnedsettelse i høyere grad rapportert hos mobbeofre, og hadde sammen med de aggressive reduserte fritidsaktiviteter og høyere risiko for internaliserende vansker. Mobbeofre rapporterte i størst grad om å motta psykisk helsehjelp i løpet av det siste året og tidligere i livet (Sigurdson et al., 2015). Sammenlignet med de som ikke har vært involvert i mobbing, har mobbeofre i ung voksen alder 63 prosent høyere risiko for å ha mottatt psykisk helsehjelp grunnet psykiske problemer det siste året, og 94 prosent økt risiko for å ha mottatt hjelp tidligere i livet. Alle gruppene var i risiko for å ha vært innlagt i psykisk helsevern. Mobbeofre rapporterte om fire ganger så høy risiko for innleggelse, mens både mobber/offer og de aggressive hadde åtte ganger høyere risiko enn de som ikke er involvert.

5.2.3 Depresjon og sosial klasse

Due et al. (2009) undersøkte depresjon i lys av sosioøkonomisk posisjon hos mobbede kvinner og menn. Omtrent halvparten av deltakerne rapporterte om å ha en middels sosioøkonomisk posisjon i barndommen, mens én av seks hadde lav posisjon. Kvinner scoret generelt høyere på depresjon enn menn, hvorav 8.1 prosent kvinner og 4.9 prosent menn hadde symptomer på fremtredende depresjon i en alder av 27 år. Sammenhengen mellom mobbing i barndommen og symptomer på depresjon i ung voksen alder var sterk for deltakere med lav sosioøkonomisk bakgrunn, mens effekten av mobbing i barndommen var svakere for deltakere fra mer velstående bakgrunn. Det ble også rapportert at ungdom fra familier av lav sosioøkonomisk posisjon hadde høyere risiko for å bli mobbet, samtidig som at mobbingen så ut til å ha større påvirkning på risikoen for å utvikle depresjon senere i livet.

Lund et al. (2009) undersøkte middelaldrende menn som ble mobbet tidligere. Tre prosent hadde fremtredende symptomer på depressive lidelser, mens ni prosent rapporterte om å ha blitt diagnostisert med depresjon i alderen 31-51 år. Menn som ble mobbet hadde også større hyppighet av depresjon sammenlignet med de som ikke ble mobbet. Depresjon var allikevel størst blant deltakere av lavere sosiale klasser og de som rapporterte om å ha en forelder med eksisterende psykiske lidelser eller usikker på foreldrenes mentale helse. Man så generelt en økende risiko for mobbing for lavere sosiale klasser. Deltakere som hadde opplevd mobbing i skolen hadde en signifikant økt risiko for å ha blitt diagnostisert med depresjon i alderen 31-51 år. Sannsynligheten for å ha eller ha hatt en depressiv lidelse var også signifikant forhøyet hos deltakere som hadde blitt mobbet mye og lenge. Etter å ha tatt i betraktning sosioøkonomisk status og foreldrenes mentale helse var deltakerne som ble mobbet mye og lenge signifikant assosiert med begge mål for depresjon. De var også i høyest risiko for å utvikle depresjon.

5.3 Utdanning, økonomi og sosiale relasjoner

Utdanning, økonomi, arbeidsledighet og sosiale relasjoner er temaer som i stor grad henger sammen, og undersøkes samlet i flere forskningsartikler.

5.3.1 Utdanning

Barn som ble mobbet «ofte» hadde i studien til Takizawa et al. (2014) lavere utdanning, hvorav menn var mer sannsynlig å være arbeidsledig og tjene mindre enn jevnaldrende. Barn som ikke ble mobbet hadde i større grad foreldre med en profesjonell/lederstilling, mens foreldre av barn som ble mobbet «ofte» var i større grad halvfaglært/ufaglært. Som 50-åring var det en økt risiko for at de som ble mobbet i barndommen levde uten en partner, mindre sannsynlighet for at de nylig hadde møtt venner og mindre tilgang på sosial støtte når de var syke.

I studien til Sigurdson et al. (2014) hadde alle som var involvert i mobbing høyere risiko for lavere utdanning sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing. Videregående opplæring ble oppgitt av flest deltakere som å være det høyeste fullførte utdanningsnivået hos alle involvert i mobbing. Hele 68.6 prosent av mobber/offer hadde videregående opplæring som høyeste utdanningsnivå. Hos deltakerne som var offer for mobbing hadde 30.3 prosent mindre enn 4 år høyere utdanning og 24.3 prosent mer enn 4 år, som gjør dem til gruppa med høyest utdanningsnivå. Mobber/offer hadde lavest prosentandel i høyere utdanning med henholdsvis 17.1 og 11.4 prosent. Sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing hadde de aggressive (mobber) dobbelt så høy

risiko for lavt utdanningsnivå, mens mobber/offer hadde mer enn tre ganger så høy risiko.

Mobber/offer og de aggressive rapporterer om dårligere jobbforhold, og signifikant lavere utdanningsnivå sammenlignet med ikke-involverte (Sigurdson et al. 2014). Man så også at de aggressive hadde høyere risiko for å være arbeidsledig og å motta uførepensjon eller annen sosialhjelp. Mobbeofre hadde i mindre grad en samboer, og signifikant dårligere forhold til samboer/ektefelle sammenlignet med de som ikke var involvert i mobbing.

5.3.2 Økonomi og arbeidsledighet

I studien til Brimblecombe et al. (2018) hadde både kvinnelige og mannlige mobbeofre lavere score på grunnleggende ferdigheter, høyere nivå av internaliserende og eksternaliserende vansker i barndommen, mer sannsynlig for å ha foreldre i manuelle yrker og risikerte i større grad å oppleve andre former for barndomsproblemer sammenlignet med de som ikke ble mobbet. Begge kjønn kan assosieres med høyere psykologisk stress og lavere utdanningskvalifikasjoner i en alder av 33 år, samt mindre sannsynlighet for å ha en partner blant menn. Kvinner som både ble mobbet «ofte» og «av og til» hadde en signifikant assosiasjon til dårligere økonomiske utfall på samtlige områder da de var 50 år. Menn som ble mobbet «ofte» hadde dårligere økonomiske utfall innen samtlige områder, mens de som ble mobbet «av og til» hadde det innen de fleste områder. Da det ble tatt i betraktning variabler fra barndommen, altså barnets IQ, skala av emosjonelle- og atferdsproblemer, familiens sosiale klasse og andre barndomsproblemer, skjedde det en reduksjon på flere områder, men noen forble allikevel signifikant. Kvinner som ble mobbet «ofte» og «av og til» hadde større sannsynlighet for å være arbeidsledig eller økonomisk inaktiv som følge av sykdom eller uførhet, sammenlignet med de som ikke har blitt mobbet. Kvinner som ble mobbet «ofte» hadde også lavere ukentlig lønn, mindre sannsynlighet for å eie en eiendom, kostnader for bruk av helsetjenester for psykiske problemer, og hadde ingen eller lav-til-median med sparepenger da de var 50 år. Menn som ble mobbet «ofte» hadde økt risiko for å være arbeidsledig eller økonomisk inaktiv som følge av sykdom eller uførhet, lavere sannsynlighet for å eie en eiendom, økt risiko for å ha ingen til lite sparepenger og kostnader relatert til arbeidsledighet, sammenlignet med de som ikke har blitt mobbet.

I studien til Wolke et al. (2013) var alle grupper involvert i mobbing i risiko for fattigdom i ung voksen alder og problemer med å beholde en jobb. Både mobber og mobber/offer viste svekket oppnåelse i utdanningssystemet, hvor henholdsvis 62.2 prosent og 70.7 prosent ikke hadde høyere utdanning. Alle som var involvert i mobbing som barn hadde problemer med sosiale relasjoner som voksen, men det var ingen signifikant forskjell når det gjelder sannsynlighet for giftemål, skilsmisse eller å få barn. Omtrent halvparten av mobber/offer hadde en dårlig relasjon til foreldre, i tillegg til høyere risiko for å mislykkes både i utdanning og jobb. Kronisk mobbing ble rapportert hos 37.8 prosent av mobbeofre og mobber/offer. Dette tilsvarer at man har blitt mobbet på to eller flere tidspunkt. Offergjøring hadde en effekt på velstand og sosiale relasjoner i voksen alder, både hos de som har blitt mobbet på ett tidspunkt og kronisk mobbet. De som ble kronisk mobbet, hadde signifikant høyere nivå av sosiale- og økonomiske problemer enn de som ble mobbet på ett tidspunkt. Det var ikke økt risiko for mangel på fullført videregående skole eller høyere utdanning blant de som ble mobbet på ett tidspunkt, men de som ble kronisk mobbet hadde generelt økte problemer innen økonomi og utdanning. Etter å ha justert for familiære- og psykiske problemer hadde ikke mobbere en forhøyet risiko for alle utfall i voksen alder lenger, mens mobbeoffer og mobber/offer fortsatte å ha en

sammenheng til dårlige utfall i voksen alder. Å være mobber/offer var fortsatt en uavhengig variabel for redusert helse, velstand og sosiale relasjoner i voksen alder (Wolke et al., 2013).

5.3.3 Sosiale relasjoner

Deltakerne i studien til Lidberg et al. (2023) har utviklet ulike strategier for å beskytte seg selv som følge av den negative effekten fra å bli mobbet. Flere har utviklet en atferd hvor de aktivt unngår sosiale situasjoner, men istedenfor å beskytte dem fra smerte fører dette til mer ensomhet. De har opplevd å begrense sin sosiale interaksjon, hvor noen er svært forsiktig i å ta kontakt med andre. Flesteparten oppfatter denne atferden som å være en direkte konsekvens av mobbing, hvor én av deltakerne beskriver det som å være en slags forsvarsmekanisme. Noen er i både støttende og kjærlige forhold som oppleves viktige for dem, men har allikevel generelle problemer med sosiale situasjoner. Å delta i høyere utdanning påvirket noen av deltakerne. Noen unngikk å delta for mye sosialt på universitetet for å beskytte seg selv mot en eventuell gjentakelse av mobbingen, mens andre forlot studiet underveis grunnet konsekvensene de opplevde som følge av mobbing. Noen deltakere nevnte ikke å ha noen spesifikke problemer i løpet av sin høyere utdanning, mens andre ikke hadde tatt en utdanning, uvisst om hvorfor.

I studien til Östberg et al. (2018) hadde det å bli utsatt for mobbing en sterk sammenheng til psykiske plager i barne- og ungdomsalder hos begge kjønn. Ti år senere ble en slik sammenheng kun funnet hos kvinner. Psykiske plager har i større grad blitt rapportert hos jenter enn hos gutter, både i barne- og ungdomsalder og som ung voksen. Jenter har i høyere grad negativt selvbilde, dårligere forhold til foreldrene og ikke i like stor grad en nær venn i klassen. Opplevd lærerstøtte var til stede hos henholdsvis 66 prosent og 94 prosent av jenter som blir mobbet og jenter som ikke blir mobbet. Det var ingen signifikant forskjell når det gjelder sosiale og økonomiske forhold som ung voksen. Likevel indikerer prosentandelen til større grad av økonomiske vansker som voksen blant kvinner som ble mobbet. Gutter som blir mobbet rapporterer om mindre støtte fra foreldre, og har i større grad mobbet andre. Hele 18 prosent av guttene rapporterte om at de mobbet andre av og til. Opplevd lærerstøtte rapporteres blant 91 prosent av gutter som både blir mobbet og ikke mobbet. Det er en signifikant sammenheng mellom gutter som blir mobbet og sannsynligheten for å ha utenlandsfødte foreldre, i tillegg til at de i større grad rapporterer om psykiske plager og negativt selvbilde. Ti år senere hadde menn som ble mobbet hverken en signifikant sammenheng til foreldrerapporterte psykiske plager, eller sosiale og økonomiske forhold. I likhet med kvinner hadde de allikevel oftere økonomiske vansker sammenlignet med de som ikke ble mobbet.

I oppfølgingen rapporterer hele 92 prosent om å være i jobb eller studere (Östberg et al., 2018). Studien forutsetter at jenter som kommer overens med foreldre og lærere i barndom vil gi mindre sannsynlighet for psykiske plager i ung voksen alder. Forekomsten av psykiske plager og negativt selvbilde i barndom vil på sin side gi større sannsynlighet for å oppleve psykiske plager som ung voksen. Hos kvinner var det en positiv sammenheng mellom økonomiske vansker og psykiske plager i ung voksen alder. Hos menn hadde et negativt selvbilde som barn, samt økonomiske vansker og det å ikke være i jobb eller studere som ung voksen, en sammenheng til psykiske plager.

5.4 Kriminalitet

Det siste utfallet som vil bli presentert er kriminalitet, og innebærer ulovlig atferd, lovbrudd og domfellelser. Siden dette er temaer som kan anses som tilnærmet det samme, vil de også presenteres sammen.

I studien til Wolke et al. (2013) har mobbere økt hyppighet for å begå en straffbar handling, stoffbruk og selvrapportert ulovlig atferd. Over halvparten av de som mobbet andre rapporterer om marihuana bruk, mens en fjerdedel rapporterer om annen ulovlig narkotikabruk i ung voksen alder. Mobbeofre hadde ikke økt risiko for risikabel eller ulovlig atferd. Før justering for familiære- og psykiske problemer ble mobbere i størst grad funnet å ta del i risikabel eller ulovlig atferd i ung voksen alder, mens de etter justeringen ikke hadde økt risiko for noen av de voksne utfallene. Involvering i mobbing predikerer ikke risikabel eller ulovlig atferd i denne studien. På en annen side viser det at gutter, personer med atferdsforstyrrelser og rusmiddellidelser i barndommen er mer sannsynlig for å delta i risikabel eller ulovlig atferd.

I alderen 23-26 år begikk menn totalt 3222 lovbrudd i studien til Sourander et al. (2011). 51 prosent av menn som hadde mobbet andre «ofte» og 38 prosent som hadde mobbet andre «av og til» hadde begått minst ett lovbrudd. Mobbing forutsa spesielt repeterende kriminalitet. Ti prosent som mobbet «ofte» og fire prosent som mobbet «av og til» hadde begått mer enn fem lovbrudd, sammenlignet med én prosent hos de som ikke hadde mobbet andre. Da det ble justert for foreldrenes utdanningsnivå, forutsa det å mobbe andre i barndommen for alle kriminelle utfall hos voksne menn. Da det i tillegg ble justert for barnets psykopatologi, forutsa både mobbing «ofte» og «av og til» uavhengig for vold-, eiendom- og trafikale lovbrudd, samt antall lovbrudd. De sterkeste sammenhengene var mellom mobbing «ofte» og vold, og mellom mobbing «ofte» og begå fire til fem eller flere lovbrudd. Innen deltakerne var 23-26 år hadde 20 prosent av menn som mobbet «ofte», 10 prosent av menn som mobbet «av og til» og 3 prosent av menn som ikke mobbet andre, utført et voldelig lovbrudd. Menn som mobbet andre «ofte» forutsa en sammenheng til alle kategorier av kriminalitet: både rusmiddel-, vold-, eiendom- og trafikale lovbrudd, samt fyllekjøring (Sourander et al., 2011). Offergjøring forutsa lovbrudd innen vold og eiendom etter det ble justert for foreldrenes utdanningsnivå, men etter å ha inkludert psykopatologi var ikke lenger denne sammenhengen signifikant. Kvinner begikk på sin side 705 lovbrudd i alderen 23-26 år (Sourander et al., 2011). Kvinner som mobbet «ofte» begikk 0.3 prosent av alle lovbrudd, de som mobbet «av og til» begikk 31 prosent av lovbrudd, mens kvinner som ikke hadde mobbet andre stod for hele 69 prosent av alle lovbrudd.

I studien til Farrington & Ttofi (2011) viste kriminelle rulleblad at 40.8 prosent av mobbere og 24.8 prosent av ikke- mobbere, ble dømt i alderen 15-20 år. Mobbing som 14-åring hadde en signifikant sammenheng med voldelige domfellelser i alderen 15-20 år, selvrapportert vold i alderen 15-18 år, og selvrapportert rusmiddelbruk i alderen 27-32 år, men ikke til selvrapportert kriminalitet. Antisosial personlighet og lav jobbstatus som 18-åring, sysselsettingsproblemer som 32-åring, forholdsproblemer og målet på suksess eller fiasko i livet som 48-åring hadde en signifikant sammenheng til mobbing. Faktorer som mest sannsynlig kan knyttes til mobbere ble funnet å være atferd, besværlighet og antisosial personlighet, etterfulgt av hyperaktivitet, lav ikke-verbal IQ og lav vekt. Generelt mindre og lettere gutter i alderen 8-10 år hadde altså i denne studien større tendens til å bli kriminelle. De fleste risikofaktorene predikerte de fleste utfallene i alderen 15-20 år, i tillegg til et mislykket liv som 48-åring. Kun risikofaktorene om

dødsfall av en forelder, aggressivitet og en ung mor var signifikante prediksjoner for rusmiddelbruk som 32-åring.

Videre undersøkte Farrington & Ttofi (2011) sammenhengen mellom det å mobbe andre og de signifikante utfallene *etter* å ha kontrollert for forklarende- og atferdsmessige risikofaktorer. I kontrolleringen for de syv sterkeste forklarende prediksjonene for mobbing ble alle forholdene svekket, unntatt prediksjonen for rusmiddelbruk. Prediksjonen for voldelig domfellelse og et mislykket liv som 48-åring forble allikevel stor. Videre ble alle forklarende prediksjoner inkludert. Her var mobbing en sterk prediksjon for rusmiddelbruk, voldelige domfellelser og selvrapportert vold, men ikke lenger et mislykket liv. Da det ble kontrollert for de atferdsmessige prediksjonene som omhandlet besværlighet, den sammensatte antisosiale personlighetsvariabelen og lærervurdert aggressivitet, var det en sterk sammenheng mellom mobbing som 14-åring, voldelige domfellelser i alderen 15-20 år, rusmiddelbruk som 32-åring og et mislykket liv som 48-åring. Etter å ha kontrollert for aggressivitet, predikerte mobbing signifikant for alle syv utfall: domfellelse, voldelig domfellelse, selvrapportert vold, antisosial personlighet, lav jobbstatus, selvrapportert rusmiddelbruk og et mislykket liv.

6 Diskusjon

De langvarige konsekvensene av mobbing kan være komplekse. De berører temaer som både helse, utdanning, økonomi, jobb, sosiale relasjoner og kriminalitet. Videre vil en vesentlig del av denne oppgaven være å diskutere de mest sentrale funnene. Det første perspektivet er hvordan ulike rollefordelinger i mobbing kan påvirke konsekvenser i voksen alder. Tidligere mobbeofre er mer tilbøyelig for det som defineres som internaliserende vansker, mobbere blir i større grad tillagt eksternaliserende vansker, mens mobber/offer er i risiko for begge. Det andre perspektivet som tas opp til diskusjon er om de langvarige konsekvensene kan være ulike mellom kvinner og menn, og hvorvidt dette kan ha en sammenheng med hvordan jenter og gutter kan mobbes ulikt. Det tredje perspektivet som tas opp til diskusjon er en mulig begrensning i datagrunnlaget, og omhandler hvorvidt kvantitative data faktisk kan måle de langvarige konsekvensene eller om det er behov for mer kvalitativ forskning.

6.1 Ulike konsekvenser mellom roller

Denne oppgaven har hatt som mål å undersøke om mobbing i ung alder kan ha en sammenheng til ulike utfordringer i voksen alder. Et sentralt funn er hvordan konsekvenser kan være annerledes ut fra hvilken rolle man har hatt i en mobbehandling.

6.1.1 Mobbeofrenes internaliserende vansker

Økt forekomst av internaliserende vansker som angst, depresjon, suicidalitet og andre psykiske lidelser rapporteres blant personer som har blitt mobbet i barndom (Copeland et al., 2013; Lund et al., 2009; Sigurdson et al., 2015; Sourander et al., 2016; Takizawa et al., 2014). Hyppigheten av mobbing synes å påvirke i hvor stor grad man opplever psykiske helseproblemer. Depresjon er i størst grad til stede hos de som har blitt mobbet mye og lenge. Å bli konstant utsatt for negative handlinger i lange perioder, kan virke utmattende og mentalt belastende. Mye av verbal mobbing omhandler ofte det ytre, og slike stygge og nedsettende kommentarer kan tenkelig påvirke ens selvbilde. En persons ytre er gjerne en av de «lettteste» måtene å såre noen på, nettopp fordi det er noe alle kan se, og kan sees på som ekstra sårende. Mobberen ønsker å fremkalle en reaksjon, og ved å negativt påpeke noe ved en annen person kan være en effektiv måte å gjøre dette på. Det er en type personangrep som kan oppleves krenkende og nedverdiggende for en person, og spesielt for barn som er i en utviklings- og læringsfase. Utvikling av spiseforstyrrelser blir i større grad funnet hos kvinner som har blitt mobbet, og kan blant annet skyldes et lavt selvbilde som kan ha blitt enda lavere ved å bli mobbet og offentlig ydmyket. At mobbeofre blir funnet å være mer utsatt for å trenge psykisk helsehjelp kan sees på som både positivt og negativt. Først og fremst indikerer dette at en stor andel har problemer med deres psykiske helse som voksen, og at mobbing dermed kan ha langvarige konsekvenser for en persons livskvalitet. Samtidig kan det vise til at flere som har blitt mobbet faktisk ber om hjelp når de har behov for det.

Når det gjelder utdanning har flere som blir mobbet i barndom ofte utdanningsproblemer med påfølgende lavere utdanning i voksen alder, sammenlignet med personer som ikke har vært involvert i mobbing (Brimblecombe et al., 2018; Takizawa et al., 2014; Wolke et al., 2013). Hvordan personer reagerer på negative opplevelser kan være individuelt.

Noen kan se på høyere utdanning som en drivkraft for å komme seg bort fra mobberne og gjøre det bra karrieremessig, mens andre kan oppleve å ha et såpass dårlig forhold til skolen at de ikke vil eller klarer å ta en utdanning. Dette kan både være grunnet frykt for gjentakelse, eller fordi mobbing kan ha gitt dem ulike helseutfordringer som gjør det vanskelig for dem å fortsette skoleløpet. Hvordan mobbing påvirker personers utdanning kan variere mellom ulike land. I motsetning til mesteparten av forskning som finner en sammenheng til offergjøring for mobbing og lavere utdanning, ble mobbeofre i en norsk studie funnet å være den gruppa med høyest utdanning (Sigurdson et al., 2014). En mulig forklaring på dette kan være Norge sin prioritering av høyere utdanning, og at dette nærmest blir sett på som normalisert. Svært mange tar høyere utdanning i dag og andelen virker å øke. Dette kan blant annet ha en sammenheng til den stigende etterspørselen etter høyere utdanning på arbeidsmarkedet hvor kompetanse er ettertraktet på flere områder. Med en verden i endring inkluderer dette oppdatert kompetanse.

Å leve uten en partner/samboer, dårligere forhold til samboer/ektefelle, mindre fysiske møter med venner i voksen alder og begrensning i sosiale interaksjoner er mer sannsynlig for mobbeofre (Lidberg et al., 2023; Sigurdson et al., 2014; Takizawa et al., 2014). Dette kan ha en sammenheng med sviktende relasjoner og relasjonsbygging som personer opplever i tiden de blir mobbet. Én av deltakerne i studien til Lidberg et al. (2023) anser hans omfattende sosiale angst som å være et direkte resultat fra den offergjøringen han opplevde som barn, og kan være et resultat av hetsingen og ekskluderingen mobbeofre ofte utsettes for. Det kan gjøre det vanskelig å stole på folk og danne relasjoner i voksen alder. Følelsene knyttet til opplevelser fra barndommen kan ofte sitte igjen i voksen alder. Barn har behov for tilhørighet og søker ofte dette gjennom bekreftelse fra jevnaldrende. De som blir mobbet kan derimot oppleve å ikke få møtt dette behovet. Tilhørighet er noe det andre paradigmat legger spesielt vekt på. Barne- og ungdomsårene er en tid bestående av flere overganger. Man går ikke bare fra barnehage til barneskole og barneskole til ungdomsskole, men man går også fra å være småbarn til barn og fra å være barn til å bli ungdom. Følelser, inntrykk og forventninger er noe som fyller mye av denne tiden. Alle har et behov for å høre til og mobbing kan oppleves å bryte med dette. Usikkerhet, verdiløshet og tillitsproblemer er ord som brukes til å beskrive hvordan enkelte mobbeofre har opplevd mobbing som å ha påvirket hvordan de forholder seg til seg selv og til andre når de har blitt eldre (Lidberg et al., 2023). Personer som har opplevd å bli mobbet har ofte en ekstra vegg oppe som er der for å beskytte dem mot tidligere erfaringer som kan gjenta seg. Å ha en slik barriere mellom seg selv og andre kan påvirke hvem man velger å slippe inn, stole på og forme relasjoner til. Det er ment for å beskytte personen, men kan ofte gjøre mer skade enn nytte. I Johansen (2023) sin studie ble det å trekke seg unna jevnaldrende blant annet brukt i frykt for å bli avvist og ekskludert, men kan i gjengjeld påvirke ens sosiale utvikling. Mobbing kan føre til tillitsproblemer, som igjen kan føre til ensomhet. Problemer med å stole på andre vil ikke bare gjelde ovenfor venner og bekjente, men kan også oppleves i forhold til en fremtidig romantisk partner. Man kan selvfølgelig være i positive forhold, men sosiale problemer virker allikevel å være en økende risiko for disse personene. At det ikke blir funnet alkoholavhengighet blant de som har blitt mobbet kan gjerne forklares ved at utviklingen av alkoholproblemer starter i tenårene med press fra jevnaldrende. Men siden mobbeofre kan ha problemer med jevnaldrende vil de i mindre grad være eksponert for dette.

6.1.2 Mobbernes eksternaliserende vansker

Personer som har mobbet andre i sin barndom blir funnet å ha risiko for psykiske problemer, psykiske lidelser og økt risiko for innleggelse i psykisk helsevern senere i livet (Sourander et al., 2016; Wolke et al., 2013). Likevel knytter forskning dem i større grad til eksternaliserende vansker i voksen alder. De blir funnet å ha høyere nivå av atferdsforstyrrelser og familievansker, samt økt risiko for antisosial personlighetsforstyrrelse, og alkohol- og rusmiddelbruk (Copeland et al., 2013; Sigurdson et al., 2014).

Disse personene har også økt sannsynlighet for lavere utdanningsnivå, problemer med dårlige jobbforhold, å beholde en jobb, arbeidsledighet, uførepensjon og annen sosialhjelp i voksen alder (Sigurdson et al., 2014; Wolke et al., 2013). Det kan dermed synes at de har problemer med både økonomi, jobb og utdanning senere i livet; tre ting som i stor grad henger sammen. For å ha god økonomi er man ofte avhengig av en godt betalt jobb, som igjen ofte krever en utdanning. Én av disse studiene er utført i Norge og kan derfor anses som spesielt relevant. Å ta en høyere utdanning blir mer vanlig og kan for flere føles som en selvfølge, og er noe som verdsettes for fremdriften i ett av verdens rikeste og mest ressurssterke land. I en tid med høy prisvekst kan det også sees på som en ekstra pådriver å være i besittelse av en stabil økonomi. Mobbere synes ikke å preges av mangel på sosiale relasjoner. Det kan altså tenkes at de ikke har problemer med det sosiale på samme måte som eksempelvis mobbeofre ofte har. En mulig forklaring på dette kan være at mobbere innehar større grad av sosiale ferdigheter som mobbeofre gjerne mangler, og har dermed lettere for å opprettholde relasjoner til venner, familie og en eventuell partner.

Kriminalitet er et mindre forsket på tema innenfor langvarige konsekvenser av mobbing. Denne oppgaven inkluderer kun tre studier som omhandler dette, og viser til dels motstridende funn. Én studie fant en klar sammenheng mellom gutter som har mobbet og utøvelse av kriminelle handlinger som ung voksen (Sourander et al., 2011). Å mobbe andre som 8-åring økte sannsynligheten for kriminalitet hos unge voksne menn, men ikke kvinner. Den sterkeste sammenheng var mellom menn som mobbet andre «ofte», og voldelig og repeterende lovbrudd. En annen studie predikerte ikke involvering i mobbing for ulovlig atferd, men fant at både gutter, personer med atferdsforstyrrelser og rusmiddellidelser i barndommen hadde større sannsynlighet for å delta i ulovlig atferd (Wolke et al., 2013). Barn med atferdsforstyrrelser har ofte en negativ atferd som kan komme til uttrykk gjennom blant annet mobbing. Ved å regelmessig opptre på en uforsvarlig måte som barn og ungdom, kan man tenke seg at dette kan vedvare inn i voksen alder, for eksempel ved å utvikle antisosial personlighetsforstyrrelse. Selv om det er vanskelig å trekke konklusjoner basert på kun tre forskningsartikler med noe motsettende funn, kan man anta at mobbing ikke nødvendigvis er *årsaken* til risikabel eller ulovlig atferd som voksen, men kan bli sett på som et tidlig tegn og/eller en indikator for dårlige utfall senere i livet.

6.1.3 Mobber/offer – de mest omfattende vanskene

Verst synes utfallene å være for personer som både har blitt mobbet og mobbet andre i løpet av sin barndom. De opplever høyere grad av både internaliserende og eksternaliserende vansker. Man ser gjerne at mobber/offer har en tendens til å utvikle dårligst helse i voksen alder. De utvikler flest psykiske lidelser og har høyere risiko for å være innlagt i psykisk helsevern (Sigurdson et al., 2014; Sourander et al., 2016; Wolke et al., 2013). De har også større risiko for å utvikle depresjon, angst, panikkklidelse,

oppmerksomhetsvansker og suicidalitet i voksen alder, hvorav sistnevnte også var mer sannsynlig blant menn (Copeland et al., 2013; Sigurdson et al., 2015).

Mobber/offer har lavest sannsynlighet for å fullføre høyere utdanning og rapporterer generelt om dårligere jobbforhold (Sigurdson et al., 2014). En stor andel av de som rapporterer å ha vært mobber/offer i ung alder oppgir videregående opplæring som å være det høyeste oppnådde utdanningsnivået. De kan ha utviklet et dårlig forhold til både skolemiljøet og skolearbeid, nettopp fordi mye av mobbingen skjer her, som igjen kan ha påvirket deres syn på videre skolegang og utdanning i voksen alder. Dette er personer som har opplevd mye negativitet når det kommer til deres møte med skolen. De har både opplevd de sårende følelsene som følge av å være offer for mobbing, og ved at de ofte er de personene som er mest mislikt av klassekameratene kan de også oppleve en slags utstøting eller ekskludering som følge av dette.

Atferdsforstyrrelser blir i høyest grad funnet hos barn og unge som er mobber/offer, og er barn som ofte kjennetegnes av å være aggressive. En slik atferd kan virke problematisk for barnet og menneskene rundt, både når det kommer til å forme og opprettholde sosiale relasjoner. For andre jevnaldrende kan en slik atferd virke avvikende, som kan gjøre at de ekskluderer disse personene. Dette kan gå ut over barnets sosiale utvikling, som er en betydelig faktor i en så tidlig fase av livet. Hvis dette behovet ikke blir oppfylt kan det eksempelvis påvirke hvordan de forholder seg til andre mennesker senere i livet.

Det er lite forskning på personer som både har vært mobber/offer i løpet av barndommen, men av det som er undersøkt vises det til at dette er de som kommer verst ut i voksen alder (Copeland et al., 2013; Sigurdson et al., 2014; Wolke et al., 2013). *Man kan så spørre seg hvorfor det er slik.* Ved at disse personene både har opplevd å være på avsender og mottakersiden av en mobbehandling, kan det sees på som sannsynlig at de utvikler de mest omfattende vanskene, både internaliserende og eksternaliserende. Det kan vise til den sterke påvirkningen og påkjenningen mobberollen som både utøver og offer for mobbing faktisk kan ha på barn og unge. Det synes som at disse personene opplever en blanding av de individuelle konsekvensene som blir funnet hos mobbere og mobbeofre, noe som gjerne øker risikoen for de langvarige konsekvensene av mobbing som preger begge sider. Men hvorfor velger noen barn å mobbe andre når de selv vet hvordan det føles å bli mobbet? Bevisst eller mer ubevisst – det kan sees på som sannsynlig at de gjør dette som en reaksjon på frykten for å bli mobbet igjen. Det kan sees på som en slags forsvarsmekanisme, hvor de forsvarer seg mot å bli mobbet igjen ved å heller mobbe andre. Hvor det er ment for å beskytte dem, kan det likevel gjøre mer skade enn nytte.

6.2 Likheter og ulikheter mellom kjønn

Det er også interessant å diskutere ulikheter mellom kjønn. Dette vil i størst grad diskuteres ut fra rollen som mobbeoffer, da det er her det i størst grad har blitt gjennomført studier. Som nevnt tidligere i oppgaven kan mobbing av jenter og gutter ofte utøves forskjellig mellom kjønn. Begge kan mobbe på tvers av de ulike typene, men de blir generelt funnet å være mer tilbøyelig for hver sin type mobbing. Mens gutter i større grad utøver verbal og fysisk mobbing, bruker jenter verbal og psykisk mobbing. Kan dette gjenspeiles i hvilke konsekvenser de opplever som følge av mobbing i voksen alder?

Psykisk helse angår alle, og kan oppleves utrolig hemmende hvis man utsettes for negative opplevelser. Forskning viser at psykiske lidelser i størst grad blir funnet hos menn som er mobber/offer og kvinner som er mobbeoffer (Sourander et al., 2016). Mobber/offer er vanligvis en svært liten gruppe, og mer vanlig blant gutter enn jenter. Dette funnet forsterkes blant annet ved at gutter som har blitt mobbet, også selv har rapportert om å ha mobbet andre i barne- og ungdomsalder (Östberg et al., 2018). Forskning viser at dette er personer som sliter mest i voksen alder. Å ha en slik variasjon i utfordringer som voksen kan styrke funnet om psykiske lidelser og suicidalitet blant menn som har vært mobber/offer. Menn som har vært utsatt for mobbing har blitt funnet å ha psykiske plager og et negativt selvbilde, som gjerne kan være resultat av både fysisk og verbal mobbing, ved at begge påvirker hverandres psyke. Forskning viser også en sammenheng mellom gutter som har mobbet andre i barndom og voldelige lovbrudd i ung voksen alder (Farrington & Ttofi, 2011; Sourander et al. 2011). Kan dette ha en sammenheng til at gutter i større grad utøver fysisk mobbing? Fysisk styrke blant gutter har antagelig alltid vært til stede. Hvis gutter drives av makten ved avmakt, kan vold gjerne sees på som en av de letteste måtene å oppnå dette på. Man kan gjerne tenke seg at utøving av voldelige handlinger i såpass tidlig alder, kan senke terskelen for å utøve vold senere. Dette er gjerne å sette det litt på spissen, fordi all mobbing begått av gutter er selvfølgelig ikke av fysisk eller voldelig form, men ved at det har blitt funnet en sammenheng mellom mobbing i barndommen og voldelige lovbrudd i voksen alder er dette noe man kan vurdere. Det ble nemlig ikke funnet en sammenheng mellom *jenter* som mobber og kriminalitet som voksen, og jenter utøver sjelden fysisk mobbing. Kvinner som i størst grad begikk lovbrudd i voksen alder var de som ikke hadde mobbet andre i barndommen (Sourander et al., 2011).

Jenter opplever i større grad verbal og psykisk mobbing fremfor fysisk mobbing. Vold blant jenter kan nærmest sees på som tabubelagt, som gjør at verbal og psykisk mobbing kan sees på som den foretrukne måten å oppnå en plass i hierarkiet på. Det er ofte dette det handler om, både blant jenter og gutter; å finne sin plass i flokken. Verbal mobbing omhandler ofte sårende eller stygge utsagn rettet mot personens utseende. De som opplever en konstant flod av negative kommentarer på hvordan de ser ut vil ofte påvirkes av dette. Én negativ/nedsettende kommentar kan veie mer enn mange positive. Det kan sees på som et slags angrep mot ens ytre, og kan oppleves destruktivt for en person. Kvinner som har blitt mobbet i ung alder har funnet å både ha spiseforstyrrelser, negativt selvbilde, psykiske plager og depresjon i voksen alder. Dette er utfall man tenker kan ha en sammenheng til regelmessig hetsing av ens utseende i ung alder, men også til det å bli utestengt. Den psykiske formen for mobbing kan oppleves å være like sårende som den verbale. Jenter kan i større grad sees på som å være opptatt av tilhørighet og stimulering i en gruppe. Ved å utsettes for en slik personlig form for mobbing, hvor man både opplever en felles latterliggjøring og føler at ingen liker deg, kan tenkelig påvirke ens psyke. Dette antas å være årsaken til at det kalles psykisk mobbing, fordi det angriper sinnet og ens håndtering av utfordringer man møter i hverdagen. Å bli fjernet og ekskludert fra fellesskapet på denne måten kan være ensomt og påvirker hvordan man føler tilhørighet til andre. Dette bryter med perspektivet som vektlegges i det andre paradigmet, og kan også påvirke hvordan man handler i sosiale situasjoner og relaterer til andre på. Tilhørighet er noe som er viktig for alle mennesker, men spesielt barn som er i den sosiale utviklingsfasen. Kvinner som har blitt mobbet har blitt funnet å ha større sannsynlighet/tilbøyelighet for å motta psykisk helsehjelp i løpet av livet, og har i tillegg høyere kostnader for bruk av helsetjenester enn menn i en alder av 50 år (Brimblecombe et al., 2018; Sigurdson et al., 2015). Dette kan både vise til en

høyere forekomst av helsetjenester blant kvinnelige mobbeofre, men også at de oftere ber om hjelp for psykiske helseproblemer de opplever i voksen alder.

Lavt selvbilde, psykiske plager, dårlig økonomi, arbeidsledighet og det å ikke eie en eiendom blir funnet hos både kvinner og menn som har blitt mobbet (Brimblecombe et al., 2018; Östberg et al., 2018). Dette er utfall som både kan sees hver for seg og sammen. Psykiske plager kan medføre problemer innen økonomi og jobb, eller mangel derav, i like stor grad som dårlig økonomi og arbeidsledighet kan være en årsak til psykiske plager. Dårlig økonomi og arbeidsledighet kan ofte ha en sammenheng med lavere utdanning, som forskning har vist å være sannsynlig for alle involvert i mobbing (Brimblecombe et al., 2018; Takizawa et al., 2014). Barn som har opplevd mobbing kan ha et annet forhold til skole og skolemiljøet. De forbinder det gjerne med mye negativitet, som kan medvirke til valget om å ikke ta høyere utdanning senere.

Ved at mobbing ofte er kjønnsintern har spørsmålet blant annet vært hvorvidt dette gjenspeiles i konsekvensene de opplever som voksen. Man kan til dels knytte noen konsekvenser opp til ulike typer mobbing, men kvinner og menn blir funnet å ha flere av de samme langvarige konsekvensene av mobbing.

6.3 Begrensning i studien: I hvilken grad kan langvarige konsekvenser måles gjennom kvantitativ forskning?

Mye av forskningen som omhandler de langvarige konsekvensene av mobbing er utført gjennom kvantitativ forskning, ofte i form av fødselskohorter eller longitudinell forskning. Den kvalitative forskningen på dette temaet er derimot begrenset.

På bakgrunn av dette vil et sentralt spørsmål være om denne studien har lyktes med å avklare hva de langvarige konsekvensene av mobbing er. Kvantitativ forskning gir oss tallmateriale og sannsynlighet på det man studerer. Men hva med menneskene bak mobbetallene? Representeres konsekvensene til individenes opplevelser på en god nok måte? Kvantitativ forskning som undersøker hvorvidt mobbing i ung alder kan ha en sammenheng til langvarige konsekvenser som voksen, gjør ofte dette ved å først studere den direkte sammenhengen mellom mobberollen og konsekvensene, for så å inkludere andre barndomsfaktorer- eller utfordringer. I enkelte tilfeller vil mobberollen fortsette å ha en sammenheng til konsekvensen, mens det andre ganger kan resultere i at andre faktorer har så betydelig effekt at sammenhengen mellom mobbing og den studerte konsekvensen ikke lenger er signifikant. Da er det andre faktorer som kan være av større betydning for de ulike utfallene.

Kvalitativ forskning gir oss ord på subjektive tanker, opplevelser og erfaringer som menneskene har. Ved å få et innblikk i hva de som har opplevd mobbing tenker om hvordan det har påvirket dem, kan gi leseren en dypere forståelse av virkeligheten deres. Deltakerne i studien til Johansen (2022) har gitt et innblikk i deres erfaringer som ikke hadde kommet frem i eksempelvis en spørreundersøkelse. De forklarer hvordan de ble mobbet på barne- og ungdomsskolen, følelsene knyttet til dette, samt overlevelses- og unngåelsesstrategiene de brukte for å holde ut. Et relevant spørsmål som ble stilt i studien til Lidberg et al. (2023) er hvorvidt deltakerne selv opplever en sammenheng mellom mobbing i ung alder og de langvarige konsekvensene i voksen alder. Det er tross alt de selv som har opplevd mobbingen. Historiene de forteller i intervjuene om hvordan de har følt seg i det øyeblikket, gir temaet et nytt perspektiv. Her kommer det fram hvordan deltakerne selv trekker linjer mellom følelser og konsekvenser senere i livet. Eksempelvis forklares det hvordan verbal mobbing av utseendet har ført til at deltakerne

i voksen alder føler seg verdiløs, som igjen har påvirket hvordan de ser på seg selv og kroppen sin, som har ført til problemer med intimitet, kroppsskam og spiseforstyrrelser. En annen deltaker forklarer hvordan det å bli ekskludert av jevnaldrende gjorde at han selv begynte å ekskludere seg, som igjen førte til ensomhet. Dette er prosesser som er interessante og få et innblikk i, spesielt hvis man jobber tett på barn og er i en posisjon hvor man har mulighet til å gjenkjenne mobbing.

Det som i stor grad undersøkes gjennom kvantitative studier er mobbeforskning fra et objektivt synspunkt, hvor man studerer fakta og ser handlinger utenfra. Dette kan sees på som å være nødvendig for å utforske et tema med begrenset forskning. Temaet om langvarige konsekvenser av mobbing virker derimot å stadfeste seg mer, og da kan det sees på som nødvendig med mer subjektiv kunnskap om temaet. Kvantitative studier kan undersøke hvorvidt mobberollen har en sammenheng til en spesifikk utfordring i voksen alder, men inkluderer ikke prosessen som har ledet opp til dette. Det viser ikke hvordan deltakernes følelser utvikler seg fra én ting til noe annet. Dette kan gjøres i form av kvalitative studier. Både kvantitative og kvalitative data er viktig kunnskap for forebygging av mobbing og konsekvenser senere i livet.

7 Oppsummering

Målet med denne studien har vært å undersøke de langvarige konsekvensene som kan oppleves på ulike områder i voksen alder, hos personer som tidligere har vært involvert i mobbing som barn og ungdom.

For å besvare problemstillingen på best mulig måte har jeg valgt å skrive en narrativ litteraturstudie. Forskningsartikler har blitt samlet inn gjennom søk i digitale databaser og referanselister. Til tross for visse ekskluderingskriterier, har selve søket vært relativt åpent, slik at det har vært mulig å finne langvarige konsekvenser som berører flere deler av livet. De 13 artiklene som er beskrevet og vurdert i oppgaven er plassert under kategorier bestående av utfall som er gjennomgående for studiene. Dette inkluderer deres helseproblemer, jobb, utdanning, økonomi, sosiale relasjoner, antisosial atferd og kriminalitet

7.1 Mobbing kan ha langvarige konsekvenser

Utfordringer i voksen alder kan anses som å ha en betydelig sammenheng med mobbing i barne- og ungdomsalder. Konsekvensene kan være ulike mellom de som mobber og de som har blitt mobbet. Svekket fysisk og psykisk helse går igjen blant alle gruppene involvert i mobbing, hvor de mest gjennomgående psykiske lidelsene er depresjon, angst, spiseforstyrrelser og suicidalitet, samt negativt selvilde. Dette er konsekvenser som både blir funnet i ung voksen alder og helt opp til 50-årene. Personer som har vært involvert i mobbing har generelt lavere utdanning enn de som ikke har vært involvert, hvor flesteparten oppgir videregående opplæring som å være det høyeste fullførte utdanningsnivået. De er i større risiko for å bli økonomisk preget gjennom lite sparepenger, arbeidsledighet, kostnader for bruk av helsetjenester for psykiske problemer, sosialhjelp, samt lavere sannsynlighet for å eie en eiendom. De opplever manglende sosiale relasjoner i voksen alder, både overfor foreldre, venner og partner. Det ble også gjort funn av antisosial atferd, ulike domfellelser og annen ulovlig eller risikabel atferd.

Grunnet omfanget av konsekvensene har den første og mest sentrale delen vært å diskutere hvordan det kan oppleves ulikt etter hvilken rolle man har hatt i en mobbehandling. *Mobbeofre* har i større grad internaliserende vansker i voksen alder. De har dårlig psykisk helse, ofte i form av depresjon og/eller angst. Verbal mobbing retter seg vanligvis mot personens utseende eller «ytre avvik», som kan påvirke hvordan de ser på og tenker om seg selv. Dette kan føre til både spiseforstyrrelser og andre psykiske lidelser. Hyppighet av mobbingen kan påvirke i hvor stor grad man opplever psykiske helseproblemer. Flere blir utsatt for ekskludering og utestenging i årene de blir mobbet, som kan føre til ensomhet, tillitsproblemer, manglende sosiale relasjoner og angst i voksen alder. *Mobbeofre* har generelt lavere utdanning, unntatt i Norge. Dette kan muligens handle om Norge sin prioritering av høyere utdanning.

Mobbere har også psykiske helseproblemer som voksen, men knyttes i større grad til eksternaliserende vansker. De har problemer med både jobb, utdanning og økonomi. De synes generelt ikke å ha omfattende sosiale problemer, muligens fordi de ikke har opplevd å bli fratatt følelsen av tilhørighet på samme måte som *mobbeofre*, og dermed

er bedre rustet for å håndtere mennesker og situasjoner. Som barn har flere mobbere atferdsforstyrrelser, og tidligere studier viser at dette kan ha en sammenheng med at de i større grad begår en straffbar handling eller voldelige lovbrudd som voksen.

Mobber/offer har verst forutsetninger i voksen alder. Disse personene opplever større grad av både internaliserende og eksternaliserende vansker i voksen alder. De utvikler flest psykiske lidelser, har størst grad av antisosial atferd, og er i større risiko for oppmerksomhetsvansker og suicidalitet. De mislykkes i større grad i både utdanning og jobb ved å ha lavere utdanningsnivå, problemer med å beholde en jobb og redusert velstand. De har også problemer med relasjoner til foreldre og det sosiale. At dette er personene med flest og mest omfattende konsekvenser kan ha en sammenheng til at de har opplevd begge sider av en mobbehandling, og dermed den tilhørende atferden og følelsene.

En annen diskusjon handler om likheter og ulikheter i de langvarige konsekvensene som oppleves mellom kjønn, og hvorvidt dette kan ha en sammenheng med hvordan de ofte mobbes ulikt. Psykiske lidelser blir i størst grad funnet hos menn som har vært mobber/offer og kvinner som har vært mobbeoffer. Gutter utøver i større grad fysisk mobbing, som kan ha en sammenheng med at voldelige lovbrudd i større grad utføres av gutter som har mobbet. Psykisk mobbing i form av ekskludering blant jenter kan være en årsak til utviklingen av angst i voksen alder. Mobbeofre opplever ofte verbal mobbing som retter seg mot utseendet, som kan knyttes til depresjon, negativt selvbilde og spiseforstyrrelser hos kvinner, og psykiske plager og et negativt selvbilde blant menn. Selv om de kan oppleve mobbing forskjellig, og noen utfall er mer til stede hos det ene kjønn, synes de generelt å oppleve konsekvenser innenfor de samme områdene. Dette er langvarige konsekvenser både innenfor psykisk helse, arbeidsledighet og økonomi.

Den siste diskusjonen som tas opp omhandler hvordan man kan måle de langvarige konsekvensene av mobbing, og hvorvidt kvantitativ forskning er i stand til å gi en tilstrekkelig konklusjon. Dette er en metode som gir oss svar og mål på en større andel mennesker og er en gunstig måte å gi et overblikk over temaet. Men etter hvert som temaet blir mer forsket på, er det også nødvendig med kvalitativ forskning som kan si noe om menneskene bak mobbetallene, og deres subjektive følelser og opplevelser. Dette vil gi et helhetlig blikk over individet og fenomenet mobbing.

7.2 Oppgavens bidrag

Denne oppgaven bidrar til økt kunnskap innenfor de langvarige konsekvensene av mobbing. Den berører flere områder av livet som kan bli påvirket, og tar i betraktning konsekvenser på tvers av de som har vært involvert i mobbing som barn. Dette har styrket mitt eget syn på hvordan mobbing både utøves, oppleves og preger de involverte på ulike måter og i ulik grad. Oppgaven viser til at følelsene, problemene og utfordringene som er knyttet til mobbing ikke forsvinner når mobbingen stopper. Tvert imot viser det å ha en sammenheng til utfordringer flere tiår etter det tok slutt. Temaet er lite forsket på i Norge, men ved å sette lys på hvordan konsekvensene kan vedvare inn i voksen alder, kan denne oppgaven fungere som et initiativ til å undersøke temaet ytterligere. Etter nok en økning i andelen elever som blir mobbet i norske skoler og en påfølgende økning i andelen som risikerer å utvikle langvarige konsekvenser som følge av dette, bør dette sees på som en motivasjon for å slå enda hardere ned på mobbing i skolen, og muligens håndtere mobbing på nye måter enn hva som tradisjonelt har blitt gjort frem til i dag. Mobbing betegnes som å være et problem i skolen, men det er også nødt til å anses som et livslangt problem.

7.3 Forslag til videre forskning

Til videre forskning ønsker jeg å presentere tre ulike forslag jeg ser på som sentrale for å tillegge dette temaet mer kunnskap.

Det første dreier seg om behovet for mer kvalitativ forskning på de langvarige konsekvensene av mobbing. Som jeg allerede har presentert, er menneskers følelser en viktig tilføyelse i forskning av individuelle opplevelser. Ved å tilføre kunnskap i form av ord, opplevelser og perspektiver som kommer frem gjennom intervju og samtaler, vil det gi temaet et mer nyansert bilde. Det handler om å både se problemet fra et objektivt og subjektivt ståsted.

Det andre forslaget omhandler behovet for mer forskning på rollen som mobber/offer. Slik det presenteres i forskning er dette en liten gruppe, men med svært omfattende langvarige konsekvenser. Det er ikke en gruppe som er godt nok representert innenfor mobbelitteraturen, inkludert Norge. Siden mobbing kan ha en sammenheng til langvarige konsekvenser gjennom hele livsløpet, er det viktig at alle som har vært involvert i mobbing som barn følges opp i ettertid.

Det siste forslaget handler om hvorvidt langvarige konsekvenser av mobbing kan oppleves ulikt hos personer med de samme erfaringene og som er oppvokst under samme vilkår. Hvis eksempelvis to personer har opplevd samme type mobbing, er oppvokst i samme miljø og under like omstendigheter, men den ene har klart seg bra, mens den andre preges av utfordringer – hvordan kan de samme forutsetningene forme livet deres på to helt forskjellige måter? Dette er ikke noe jeg vil gå i dybden på, men som jeg allikevel synes er verdt å ta opp. Tidligere i oppgaven forklares det i korte trekk hvordan besittelse av personlige egenskaper kan være et hjelpemiddel for å motstå mobbing. Kan det samme gjelde de potensielt langvarige konsekvensene av mobbing? Selv om man er vokst opp i samme miljø, kan allikevel måten man håndterer ting på være ulik. Noen er følsomme og tar seg fort nær av ting, mens andre ikke gjør det. Dette kan knyttes til det som i psykologi kalles *resiliens*. Det handler om at mennesker som er utsatt for samme type motgang eller vansker reagerer forskjellig, hvor noen likevel klarer seg bra (Lein, 2023). Begrepet «løvetannbarn» har blitt brukt til å beskrive barn som på tross av vanskelige kår og utfordringer, vokser opp og lykkes i livet (Kennair, 2023). Faktorer som kan øke barns resiliens er blant annet høy grad av planmessighet, ekstroversjon, attribusjonsstil, sans for humor, problemløsningsevne og familiesamhold (Kennair, 2023). Flere av disse regnes som å være personlighetstrekk. Bekkhus (2012) viser til Borge (2010) som på sin side mener at resiliens i større grad handler om samspillet mellom gener og miljø. Dette betyr at gener påvirker mottakeligheten for risiko. Et viktig kjennetegn ved barn som er resiliente er relasjonene de har til andre (Bekkhus, 2012). Barn som har opplevd å bli mobbet har ofte problemer med sosiale relasjoner. Flere opplever mobbing fra tidlig alder, og slike negative møter kan påvirke hvordan de oppfatter og forholder seg til andre. For noen kan dette være definerende for deres fremtidige forhold. Forskning viser allikevel at én type risiko ikke nødvendigvis fører til langvarige vansker hos barn, men at flere faktorer sammen bidrar til skjev utvikling (Bekkhus, 2012). Forskning av en eventuell sammenheng mellom resiliens og langvarige konsekvenser av mobbing kan dermed anses som et interessant tema å undersøke nærmere.

Referanser

- Agarwal, S., Charlesworth, M., & Elrakhawy, M. (2023). How to write a narrative review. *Anaesthesia*, 78(9), 1162–1166. <https://doi.org/10.1111/anae.16016>
- Arksey, H. & O'Malley, L. (2005) Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19-32. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>
- Band, L., Furu, K., Handal, M., Torgersen, L., Støle, H.S., Surén, P., Odsbu, I. & Hartz, I. (2024, 11. mars). *Psykiske plager og lidelser hos barn og unge*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/he/folkehelse/rapporten/psykisk-helse/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/?term=#om-psykiske-plager-og-lidelser>
- Bekkehus, M. (2012, 18. mai). Resiliens – hvorfor klarer noen barn seg på tross av risiko? <https://www.forebygging.no/artikler/2014-2012/resiliens---hvorfor-klarere-noen-barn-seg-pa-tross-av-risiko/>
- Brimblecombe, N., Evans-Lacko, S., Knapp, M., King, D., Takizawa, R., Maughan, B., & Arseneault, L. (2018). Long term economic impact associated with childhood bullying victimisation. *Social Science & Medicine*, 208, 134-141. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.05.014>
- Copeland, W. E., Wolke, D., Angold, A., & Costello, E. J. (2013). Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence. *JAMA Psychiatry*, 70(4), 419-426. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2013.504>
- Due, P., Damsgaard, M. T., Lund, R., & Holstein, B. E. (2009). Is bullying equally harmful for rich and poor children: A study of bullying and depression from age 15 to 27. *European Journal of Public Health*, 19(5), 464-469. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckp099>
- Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2011). Bullying as a predictor of offending, violence and later life outcomes. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 90-98. <https://doi.org/10.1002/cbm.801>
- Felipe, M. T., García, S. O., Babarro, J.M. & Arias, R.M. (2011). Social Characteristics in bullying Typology: Digging deeper into description of bully-victim. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 29, 869-878. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.316>
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91-108. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Jesson, J. K., Matheson, L. & Lacey, F. M. (2011). *Doing your literature review: traditional and systematic techniques*. Sage.
- Johansen, K. B. (2023). Helsekonsekvenser av mobbing – menneskene bak mobbetallene, *Spesialpedagogikk*, 23(03), 4-16.
- Juvonen, J. & Graham, S. (2001). *Peer Harassment in School*. The Guilford Press.
- Kennair, L.E.O. (2023, 3. mars). *Resiliens*. Store Norske Leksikon. https://snl.no/resiliens_-_psykologi
- Kleven, T.A. (Red.). (2014). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode*. (2.utg.). Fagbokforlaget.
- Kommunesektorens organisasjon. (2020, 25 mars). *Mobbing som sosiale prosesser på*

- avveie. <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnehage-og-skolemiljo/mobbing-som-sosiale-prosesser-pa-avveie/>
- Lein, M. (2023, 5. april). *Resiliens – om å håndtere en påkjenning*. Norsk Helseinformatikk. <https://nhi.no/psykisk-helse/psykisk-egenpleie/resiliens-om-a-handtere-en-pakjenning>
- Li, S. & Wang, H. (2018). Traditional Literature Review and Research Synthesis. I Phakiti, A., De Costa, P., Plonsky, L. & Starfield, S. (Red.), *The Palgrave Handbook of Applied Linguistics Research Methodology* (s. 123-144). Palgrave Macmillan.
- Lidberg, J., Berne, S., & Frisén, A. (2023). Challenges in Emerging Adulthood Related to the Impact of Childhood Bullying Victimization. *Emerging Adulthood, 11*(2), 346-364. <https://doi.org/10.1177/21676968211051475>
- Lund, I. & Helgeland, S. (2020). *Mobbing i barnehage og skole. Nye perspektiver*. Cappelen Damm Akademisk.
- Lund, R., Nielsen, K. K., Hansen, D. H., Kriegbaum, M., Molbo, D., Due, P., & Christensen, U. (2009). Exposure to bullying at school and depression in adulthood: A study of Danish men born in 1953. *European Journal of Public Health, 19*(1), 111-116. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckn101>
- Moan, P.M. & Jegtvik, K. (2024, 19. mars). *Andreas la igjen et brev og fortalte han ikke orka mer*. Nea Radio. <https://www.nearadio.no/nyheter/i/XbxeXb/andreas-la-igjen-et-brev-og-fortalte-han-ikke-orka-mer>
- Norsk Helseinformatikk. (2021, 11. oktober). *Psykiske helseproblemer*. <https://nhi.no/symptomer/psyke-og-sinn/psykiske-helseproblemer>
- Norsk Helseinformatikk. (2022, 16. november). *Atferdsforstyrrelser hos barn*. <https://nhi.no/sykdommer/barn/barnepsykiatri/atferdsforstyrrelser-hos-barn>
- Olweus, D. (1983). *Mobbing: bakgrunn og tiltak*. Kirke- og undervisningsdepartementet. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013012506182?page=3
- Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Gyldendal Akademisk.
- Olweus, D. & Gorseth, S. (2006). *Mobbing I fritidsmiljøene. En håndbok for ledere i frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner og fritidsklubber*. Barne- og likestillingsdepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/mobbing/mobbing_i_frtismiljoene.pdf
- OpenAI. (2023). *ChatGPT* (3. juni versjon) [Stor språkmodell]. <https://chat.openai.com/>
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- PhD on track. (u.å). *Types of reviews*. Hentet 12. mai 2024 fra <https://www.phdontrack.net/review-and-write/types-of-reviews/>
- Roland, E. (1986). Mobbing. I Skaalvik, E.M. (Red.), *Barns oppvekstmiljø* (s. 238-256). Tano Aschehoug.
- Roland, E. (2013, 13. november). *Mobbing i et historisk perspektiv*. Læringsmiljøsenderet. <https://www.uis.no/nb/laringsmiljosenteret/forskning/hva-er-mobbing#/>
- Roland, E. (2014). *Mobbingens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Sandsmark, J. & Kalhagen, T. (2020, 25. mars). *Mobbing som sosiale prosesser på avveie*. Kommunesektorens Organisasjon. <https://www.ks.no/fagomrader/barn-og-unge/barnehage-og-skolemiljo/mobbing-som-sosiale-prosesser-pa-avveie/>
- Sigurdson, J. F., Undheim, A. M., Wallander, J. L., Lydersen, S., & Sund, A. M. (2015). The long-term effects of being bullied or a bully in adolescence on externalizing

- and internalizing mental health problems in adulthood. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 9, 42. <https://doi.org/10.1186/s13034-015-0075-2>
- Sigurdson, J. F., Wallander, J., & Sund, A. M. (2014). Is involvement in school bullying associated with general health and psychosocial adjustment outcomes in adulthood? *Child Abuse & Neglect*, 38(10), 1607-1617. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.06.001>
- Sourander, A., Gyllenberg, D., Klomek, A. B., Sillanmäki, L., Ilola, A. M., & Kumpulainen, K. (2016). Association of bullying behavior at 8 years of age and use of specialized services for psychiatric disorders by 29 years of age. *JAMA Psychiatry*, 73(2), 159-165. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2015.2419>
- Sourander, A., Klomek, A. B., Kumpulainen, K., Puustjärvi, A., Elonheimo, H., Ristkari, T., Tamminen, T., Moilanen, I., Piha, J., & Ronning, J. A. (2011). Bullying at age eight and criminality in adulthood: findings from the Finnish Nationwide 1981 Birth Cohort Study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46(12), 1211-1219. <https://doi.org/10.1007/s00127-010-0292-1>
- Takizawa, R., Maughan, B., & Arseneault, L. (2014). Adult Health Outcomes of Childhood Bullying Victimization: Evidence From a Five-Decade Longitudinal British Birth Cohort. *The American Journal of Psychiatry*, 171(7), 777-784. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13101401>
- Thobroe, G. (2024, 14. mai). *Peder Angel tok sitt eget liv i vinter – nå varsler Statsforvalteren tilsyn*. NRK Trøndelag. <https://www.nrk.no/trondelag/statsforvalteren-i-innlandet-varsler-tilsyn-etter-at-elev-tok-selvmord-1.16881423>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (3. utg.). Gyldendal akademisk. Utdanningsdirektoratet. (2023, 18. september). *Formålet med Elevundersøkelsen*. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/brukerundersokelser/elevundersokelsen/om-elevundersokelsen/>
- Utdanningsdirektoratet. (2024a, 29. januar). *Flere elever opplever mobbing*. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/analyser/2024/flere-elever-opplever-mobbing/>
- Utdanningsdirektoratet. (2024b, hentet 3. juni). *Elevundersøkelsen – mobbing 5. til 10. trinn, sortert etter spørsmål*. [https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/elevundersokelsen-mobbing-5-til-10-trinn-sporsmal/?rapportsideKode=GSK_EUG_mobbing&filter=EierformID\(-10\)_EnhetID\(-12\)_KjoennID\(-10\)_TidID\(202312\)_TrinnID\(4_6_9\)_VisAntallBesvart\(0\)&radsti=F!\(41\)_*\(41.*\)](https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/elevundersokelsen-mobbing-5-til-10-trinn-sporsmal/?rapportsideKode=GSK_EUG_mobbing&filter=EierformID(-10)_EnhetID(-12)_KjoennID(-10)_TidID(202312)_TrinnID(4_6_9)_VisAntallBesvart(0)&radsti=F!(41)_*(41.*))
- Utdanningsdirektoratet. (2024c, hentet 3. juni). *Elevundersøkelsen 7. trinn og 10. trinn – mobbing*. [https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/resultater-fra-elevundersokelsen/elevundersokelsen--mobbing2/?rapportsideKode=GSK_EU_mobbing&filter=EierformID\(-10\)_EnhetID\(-12\)_KjoennID\(-10\)_TidID\(201701_201801_201901_202001_202101\)_TrinnID\(6_9\)&radsti=F!\(132\)_*\(132.*\)](https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/resultater-fra-elevundersokelsen/elevundersokelsen--mobbing2/?rapportsideKode=GSK_EU_mobbing&filter=EierformID(-10)_EnhetID(-12)_KjoennID(-10)_TidID(201701_201801_201901_202001_202101)_TrinnID(6_9)&radsti=F!(132)_*(132.*))
- Wendelborg, C. (2024). *Mobbing på skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2023/24*. (Rapport 2024). Utdanningsdirektoratet. <https://hdl.handle.net/11250/3119489>
- Wolke, D., Copeland, W. E., Angold, A., & Costello, E. J. (2013). Impact of Bullying in Childhood on Adult Health, Wealth, Crime, and Social Outcomes. *Psychological Science*, 24(10), 1958-1970. <https://doi.org/10.1177/0956797613481608>

Östberg, V., Modin, B., & Låftman, S. B. (2018). Exposure to School Bullying and Psychological Health in Young Adulthood: A Prospective 10-Year Follow-Up Study. *Journal of School Violence, 17*(2), 194-209.
<https://doi.org/10.1080/15388220.2017.1296770>

